

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՄԻՆՉԵՎ 2030 ԹՎԱԿԱՆԸ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հասարակական ներկա զարգացումները նոր սրությամբ են դնում կրթության խնդիրն ամբողջ աշխարհում: Կրթությունը դիտվում է իբրև հիմնական միջոց՝ դիմակայելու աղքատության արմատավորմանը, սոցիալական բևեռացման խորացմանը, ժողովրդավարական զարգացումների վտանգմանը, աղետներին և այլ ռիսկերին, այդ թվում՝ համաշխարհայնացման հետևանքով ի հայտ եկող նոր մարտահրավերներին: Միևնույն ժամանակ կրթության միջոցով այս խնդիրներին արձագանքելու արդյունավետությունը, այնուամենայնիվ, հաճախ հարցականի տակ է դրվում, և առաջ է գալիս կրթության գլոբալ ձգնաժամի հիմնախնդիրը:

2020 թվականին բռնկված նոր կորոնավիրուսային հիվանդության համավարակը, աշխարհում ավելի քան մեկուկես միլիարդ սովորողների զրկելով կրթության շարունակականության հնարավորությունից, առավել տեսանելի դարձրեց կրթական համակարգերում կուտակված խնդիրները՝ կրթության հայեցակարգի վերափոխումը բերելով հրատապ օրակարգ: Իր հերթին 44-օրյա պատերազմի ընթացքը և հետևանքները օրակարգ են բերում ոչ միայն կրթական միջավայրի, այլ նաև բովանդակությանն առնչվող շեշտադրումների փոփոխության անհրաժեշտություն:

Հարավփոփոխ աշխարհում գիտելիքն ու ստեղծարարությունը դարձել են մարդկային կապիտալի զարգացման, տնտեսական և մշակութային կայուն առաջընթացի գրավական: Այս համոզմունքն է ընկած Հայաստանի Հանրապետության կրթության մինչև 2030 թվականի զարգացման ծրագրի (այսուհետ՝ Ծրագիր) հիմքում, որը Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության և հանրային կյանքի շարունակական և առաջանցիկ զարգացումը տեսնում է մարդկային կապիտալի զարգացման մեջ շոշափելի ներդրումներ կատարելու միջոցով: Այս տեսանկյունից կրթությանն ուղղված ֆինանսական միջոցները ոչ թե ծախս են, այլ անհրաժեշտ ներդրում պետության և հասարակության զարգացման համար:

Ծրագրի կենտրոնում մարդն է, իսկ նրա կարողությունների ընդլայնումը՝ մարդկային կապիտալը զարգացնելու և իրացնելու միջոց: Այդպիսի հայեցակերպը պահանջում է համապարփակ մոտեցում ֆորմալ կրթական համակարգի տարբեր օղակներին, շարունակական, լրացուցիչ և ոչ ֆորմալ կրթական հնարավորություններին՝ առանցքում դնելով կրթական միջավայրի ամբողջական փոխակերպումը դեպի մարդու՝ կյանքի բոլոր փուլերում կրթվելու և ստեղծագործելու համար ապահով ու անվտանգ միջավայրի, որտեղ ամեն առանձին բաղադրիչ կապված է մյուսի հետ՝ մարդու կարողությունների լիարժեք և ստեղծարար զարգացման տրամաբանության մեջ:

Ժամանակակից աշխարհում ավելի հաճախ է խոսվում ոչ թե մարդու կրթության, այլ սովորելու իրավունքի մասին, հետևաբար անհրաժեշտ է սովորելը դարձնել ազգային կենսակերպ, ինչը համապատասխանում է Հայաստանի վերափոխման մինչև 2050 թվականի ռազմավարության տեսլականին և շեշտադրում կրթական համակարգում փաստացի ներգրավված լինելուց զատ նաև լիարժեք և արդյունավետ ընդգրկման խնդիրը: Որակյալ կրթության արդյունավետ միջավայրի հասանելիությունը դառնում է առանձին մարդու կարողությունների զարգացման գլխավոր հարթակը, որն իր հերթին ապահովում է կրթության՝ իբրև հանրային բարիքի, իրացման երաշխիքը:

Անհատի կրթության և սովորելու իրավունքի լիարժեք իրացման համար Ծրագիրը կարևորում է կյանքի տարբեր փուլերում մարդուն անհրաժեշտ որակյալ կրթական ծառայությունների ամբողջական և բազմազան փաթեթի հասանելիությունը յուրաքանչյուր համայնքում և բնակավայրում՝ նպատակ ունենալով ապահովել տարածքային խելամիտ և համաչափ զարգացում ու կյանքի որակի էական բարձրացում:

Միաժամանակ, Ծրագիրը հռչակում է Հայաստանի Հանրապետության կրթական ծառայությունների և արտադրանքի գլոբալ մրցունակության կարևորությունը՝ նպատակ դնելով ձևավորել կայուն օրակարգ կրթական համակարգի միջազգային ինտեգրման, հայկական կրթական ծառայությունների և արտադրանքի արտահանման հնարավորությունների ընդլայնման համար, ինչպես նաև նպաստել մեծ թվով հայերի հայրենադարձությանն ու ինտեգրմանը՝ նաև Հայաստանում կրթություն ստանալու միջոցով:

Այս նպատակադրումներն առանցքային են դարձնում համակարգի արդյունավետ և ստեղծարար սովորելու միջավայրի վերափոխմանը համարժեք կառավարման թվային և այլ գործիքների ներդրումը, դերերի և պարտականությունների արդյունավետ բաշխումը համակարգի մասնակիցների միջև, կառավարման նոր որակի ապահովումը և ծախսարդյունավետության բարձրացումը:

Սրանք են սույն Ծրագրի հայեցակարգային ուղերձները, որոնց իրականացումը հիմնված է պետության և հասարակության միջև հանրային յուրօրինակ համաձայնագրի վրա, որտեղ կրթության բոլոր շահակիցները և լայն հանրությունը համատեղ հանձնառություն են ստանձնում՝ զարգացնելու Հայաստանի Հանրապետության գիտելիքային և ստեղծագործական ներուժը՝ կրթությունը համարելով անհատի բարեկեցության ապահովման, երկրի տնտեսական աճի, սոցիալական առաջընթացի և պետության ամրապնդման գրավական ու շարժիչ ուժ, ներառելով երկիրը մարդկային զարգացման համաթվի առումով՝ աշխարհի առաջատար երկրների շարքում:

Ծրագրի մշակման անհրաժեշտությունը բխում է ինչպես վերոնշյալ ռազմավարական խնդիրներից, այնպես էլ «Կառավարության կառուցվածքի և գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի հավելվածի 9-րդ կետի, «Կրթության մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածի պահանջներից, ՀՀ Կառավարության 2021-2026 թվականների գործունեության միջոցառումների ծրագրից: Ծրագիրը մշակելիս հաշվի են առնվել Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարության և Հայաստանի Հանրապետության 2014-2025 թվականների հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագրի դրույթները, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության ստանձնած միջազգային հանձնառությունները՝ ներառյալ Միացյալ ազգերի կազմակերպության (ՄԱԿ) կայուն զարգացման 2030 օրակարգը, մասնավորապես՝ Կայուն զարգացման նպատակ 4-ը և հարակից նպատակները՝ աղքատության վերացում, գենդերային հավասարություն, արդարություն, արտադրողական զբաղվածություն և արժանապատիվ աշխատանք բոլորի համար, ինչպես նաև մարդու իրավունքների և առանց խտրականության վրա հիմնված մոտեցումներն ու «ոչ ոքի չանտեսելու» սկզբունքը, Հայաստանի Հանրապետության և Եվրոպական միության ու Ատոմային էներգիայի եվրոպական համայնքի ու դրանց անդամ պետությունների միջև կնքված Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրի (ՀԸԳՀ) կիրարկման ճանապարհային քարտեզը, Հայաստանի համար ՄԱԿ-ի Կայուն զարգացման գործընկերության 2021-2025 թվականների շրջանակը, ինչպես նաև իբրև Եվրոպայի խորհրդի անդամ ստանձնած պարտավորությունները:

Ծրագիրը սահմանում է կրթության ոլորտում Հայաստանի Հանրապետության պետական քաղաքականության ռազմավարական առաջնահերթությունները՝ ներկայացնելով դրանց ներդաշնակ կապը պետական, հանրային և մասնավոր կարիքների, ինչպես նաև համաշխարհային զարգացման միտումների հետ: Հասարակական-քաղաքական իրավիճակը, որի պայմաններում մշակվել է սույն Ծրագիրը, էականորեն տարբերվում է մինչ այս գոյություն ունեցած իրավիճակներից: Մասնավորապես՝ ներկայում առկա է քաղաքական կամք և հստակ նպատակադրում՝ կառուցելու իրապես ինքնակառավարվող և ինքնակարգավորվող, կուսակցական ազդեցություններից ազատ, անկախ և նախաձեռնող, խնդիրներ սահմանող և դրանք լուծող, ներառող, ստեղծարար և արդյունավետ կրթական միջավայր բոլորի համար: Այս

առումով Ծրագրի տեսլականի հիմքում Հայաստանի մինչև 2050 թվականը վերափոխման ռազմավարությունն է, և հատկապես առաջին մեգանպատակն է՝ «գիտելիքի, մշակույթի, գիտակցության, հմտությունների համատարած, ներառական, նորարարական և հանրամատչելի զարգացման և յուրացման միջոցով ունենալ քաղաքակիրթ, ստեղծագործ, նախաձեռնող, կարողունակ ու մրցունակ քաղաքացի, ում համար իրավունքների իրացումը նույնքան կարևոր է, որքան պարտականությունների կատարումը, ով առաջին հերթին իրեն է համարում սեփական բարեկեցության և առողջության պատասխանատուն»:

I. ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԱՌԿԱ ՎԻՃԱԿԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

1. Հայաստանի Հանրապետության կրթության համակարգը պետական կրթական չափորոշիչների, պետական հավատարմագրման չափանիշների, կրթության հաջորդականությունն ապահովող տարբեր մակարդակի և ուղղվածության կրթական ծրագրերի, ուսումնական հաստատությունների, ոչ ֆորմալ կրթական կենտրոնների և նախաձեռնությունների, ինչպես նաև կրթության կառավարման մարմինների փոխկապակցված ամբողջություն է: Համակարգի աշխատանքն ուղղված է ՀՀ քաղաքացիների, ինչպես նաև ՀՀ-ում բնակվող, սակայն ՀՀ քաղաքացի չհանդիսացող անձանց կրթության իրավունքի լիարժեք իրացման ապահովմանը:

2. Չնայած այն հանգամանքին, որ տարբեր ցուցանիշներով Հայաստանի Հանրապետությունում կրթություն ստանալու իրավունքը և հնարավորությունները համեմատելի են աշխարհի զարգացած երկրների համանման ցուցանիշների հետ, այդուհանդերձ առկա են **կրթության մատչելիության, որակի և արդյունավետության** հետ կապված բազմապիսի խնդիրներ, որոնք արմատական լուծումներ են պահանջում: Այդ խնդիրներն այս կամ այն սրությամբ առկա են ֆորմալ կրթության բոլոր մակարդակներում, ինչպես նաև ոչ ֆորմալ և լրացուցիչ՝ այդ թվում արտադպրոցական դաստիարակության, և շարունակական կրթության ոլորտներում:

Կրթության ոլորտի մատչելիությունը

3. Հայաստանի Հանրապետությունում կրթության սկզբնական օղակում՝ նախադպրոցական կրթության ոլորտում 2019 թվականին գործել է 906 նախադպրոցական հաստատություն (ՆԴՀ), դրանցում ընդգրկված երեխաների թիվը կազմել է 82089: Երեխաների ընդգրկվածությունը նախադպրոցական հաստատություններում 0-5 տարեկան բնակչության թվաքանակից կազմել է 34.7%, քաղաքներում՝ 39.6%, գյուղերում՝ 25.4%: 3-5 տարեկան բնակչության շրջանում երեխաների ընդգրկվածությունը կազմել է 64.4%: 2020 թվականին նախադպրոցական հաստատությունների թիվն աճել է 22-ով, իսկ 3-5 տարեկան բնակչության շրջանում երեխաների ընդգրկվածությունն աճել է 6%-ով: Միայն 2021 թվականին կառավարությունը ձեռնարկել է 144 տեղանոց 20 մոդուլային մանկապարտեզների կառուցում 100 և ավելի նախադպրոցական տարիքի երեխա ունեցող համայնքներում ու բնակավայրերում, որի արդյունքում նախադպրոցական հաստատություններում ընդգրկված երեխաների թիվը կմեծանա շուրջ 2736-ով: Զուգահեռաբար 2020 թվականին ընդունվել են «Նախադպրոցական կրթության մասին օրենքում փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքը, որով ամրագրվել է նախադպրոցական կրթության այլընտրանքային մոդելների ներդրման հնարավորությունը: Ըստ այդմ, նախատեսվում է, որ հատկապես փոքրաքանակ կազմով համայնքներում և բնակավայրերում, որտեղ շահառուների թիվը փոքր է և նախադպրոցական ծառայությունների ներդրման համար անհրաժեշտ է դիտարկել նաև դրանց ծախսարդյունավետությունը, կարող են գործել այլընտրանքային նախադպրոցական ծառայություններ, որոնք կարող են կազմակերպվել տարբեր ձևաչափերով, ինչպես իբրև տնային մանկապարտեզ, շարժական ծառայություններ: Այլընտրանքային ծառայությունների ներդրումը սկսվել է 2021 թվականից: Պետությունը

նախաձեռնել է նաև սոցիալական տարբեր խմբերի՝ նախադպրոցական կրթական ծառայություններում ընդգրկման աջակցության ծրագրեր, որի շրջանակներում փուլային տրամաբանությամբ կֆինանսավորվի կրթության և զարգացման առանձնահատուկ պայմաններ ունեցող, սոցիալապես անապահով և այլ խմբերի նախադպրոցական կրթությունը: Միայն 2022 թվականին այս ծրագրի շրջանակներում կֆինանսավորվի կրթության և զարգացման առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող շուրջ 2000 երեխաների կրթությունը: Էական թափ են ստացել համայնքների հետ համագործակցությամբ սուբվենցիոն ծրագրերի շրջանակներում նախադպրոցական ծառայությունների ընդլայնման գործողությունները:

4. Այդուհանդերձ, հանրապետության շուրջ 229 բնակավայրերում նախադպրոցական կրթական որևէ ծառայություն դեռևս չի մատուցվում: Մի շարք գյուղական և սահմանամերձ բնակավայրերում ՆԴՀ-երը կամ բացակայում են, կամ էլ գտնվում են մեծ հեռավորությունների վրա, ինչն էլ անհնարին է դարձնում երեխաների ներգրավումը նախադպրոցական կրթության համակարգում: Իսկ քաղաքային համայնքներում (բնակավայրերում) ՆԴՀ-ների սահմանափակ քանակը հանգեցնում է ընդունելության հերթերի, ինչը նույնպես սահմանափակում է նախադպրոցական կրթության հասանելիությունը: Նախադպրոցական տարիքի երեխաները կազմում են շուրջ 236 հազար հոգի, որոնցից չհաճախող երեխաները կազմում են շուրջ 154 հազար, այդ թվում՝ գյուղական համայնքներում՝ շուրջ 62 հազար հոգի: Ընդ որում, մտահոգիչ է, որ նախադպրոցական ծառայություններից օգտվողների մեջ 1,5-3 տարեկան երեխաները կազմում են ընդամենը 5419 հոգի կամ այս տարիքային խմբի երեխաների 6.2 %-ը: Ուստի առաջիկա տարիներին առաջնահերթ է ինչպես գյուղական համայնքներում նախադպրոցական ծառայությունների ցանցի ընդլայնումը, այնպես էլ ընդհանուր առմամբ նախադպրոցական ծառայությունների շարքում վաղ տարիքի ծառայությունների զարգացումը: Սա հատկապես կարևոր է, քանի որ հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ կրթական արդյունքի վրա առավել մեծ ազդեցություն նախադպրոցական ծառայությունն ունենում է երեք տարի և ավել ընդգրկվածության պարագայում: Ավելի քիչ ժամկետով ընդգրկվածության դեպքում նախադպրոցական ծառայության ազդեցությունը հետագայում դպրոցում առկա արդյունքի վրա զգալիորեն ավելի քիչ է:

ՀՀ համայնքների ֆինանսական հնարավորությունները սահմանափակ են համապատասխան նախադպրոցական կրթական հաստատություն կառուցելու կամ գոյություն ունեցող հաստատությունն ամբողջապես վերանորոգելու համար, հետևապես անհրաժեշտություն է առաջանում ոլորտում այլընտրանքային լուծումներ գտնել և դրանք համայնքներում կիրառելի դարձնել՝ պահպանելով գործող նախադպրոցական կրթական չափորոշիչները: Այս նպատակով վերանայվել են սուբվենցիոն ծրագրերի պայմանները՝ մեծացնելով նախադպրոցական հաստատությունների կառուցման, հիմնանորոգման, վերակառուցման կամ նորոգման դեպքում կառավարության մասնակցության մասնաբաժինը, հնարավորություն ընձեռելով ավելի շատ համայնքների դիմել նմանատիպ ծրագրերի համար: Արված փոփոխություններից հետո 2022 թվականին համայնքների կողմից ստացվեց շուրջ 180 հայտ նախադպրոցական հաստատությունների ուղղությամբ: Այդուհանդերձ, խնդրահարույց են նաև պահպանման ծախսերը, որոնք որոշ դեպքերում բերում են հաստատությունների սեզոնային գործարկման: Նշված խնդիրը հիմնականում կարգավորվում է համայնքների խոշորացման և հարկային դաշտի փոփոխությունների արդյունքում, այդուհանդերձ, որոշ համայնքներ շարունակում են աջակցության կարիք ունենալ հատկապես նախադպրոցական հաստատությունների աշխատակիցների վարձատրության համակարգի բարելավման համար:

5. Վերջին տարիներին հանրակրթության ոլորտում համախառն ընդգրկվածությունը միջինում կազմում է շուրջ 90%: Դպրոց չհաճախելու ամենատարածված պատճառներն են՝ հաշմանդամությունը, ծայրահեղ աղքատությունը, մանկական աշխատանքը, էթնիկ պատկանելիությունը և փախստականի կարգավիճակը, որոնք առնչվում են նաև տարածաշրջանային և սեռերով պայմանավորված անհավասարությունների հետ: Հանրակրթության մեջ սովորողների ընդգրկվածությունն ավելի ցածր է հատկապես 3-րդ մակարդակում ավագ դպրոցում, որտեղ ցուցանիշը 2019 թվականին կազմել է 59.5%: Հաշվի առնելով, որ հիմնական

դպրոցն ավարտելուց հետո համապատասխան տարիքի բնակչության ընդամենը 14.9%-ն է ուսումը շարունակել նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում, ապա հստակ կարելի է արձանագրել, որ հիմնական դպրոցի շրջանավարտների զգալի մասը 10-12-րդ դասարան չի հաճախում: Ուստի վերանայման կարիք ունի նաև 12-ամյա պարտադիր կրթության համակարգը, ինչն անհարկի երկարացնում է հիմնական կրթության հիմքով իրականացվող արհեստագործական և միջին մասնագիտական կրթական ծրագրերի տևողությունը՝ նվազագույնը եռամյա տևողություն ապահովելու օրենսդրական պահանջից ելնելով: Ակնհայտ է, որ անհրաժեշտ է քննարկել 9-ամյա կրթությունից հետո կրթության շարունակականությունը պարտադիր դարձնելու, բայց դրա տևողությունը ՄԿՈՒ ոլորտի դեպքում չսահմանափակելու հարցը, ինչն անհրաժեշտ ձկունություն և արդյունավետություն կհաղորդի ոլորտին, կնպաստի ներկայումս կրթությունից դուրս մնացող երեխաների ընդգրկվածության մեծացմանը:

6. Չնայած Հայաստանի Հանրապետությունը 2014 թվականին «Հանրակրթության մասին» ՀՀ օրենքում համապատասխան փոփոխություններ կատարելով, անցել է համընդհանուր ներառական կրթության, սակայն դեռ շատ անելիքներ կան այս ուղղությամբ: Հանրակրթական դպրոցների կարողությունները սահմանափակ են կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթության ապահովման գործում, չկա բավարար հարմարեցված ֆիզիկական ու ուսումնական միջավայր: Այսօր դպրոցների շենքային պահանջներին գումարվել են նաև ներառականության և աղետների ռիսկերի կառավարման պահանջները:

7. Անհետաձգելի խնդիրներից է միջազգային չափանիշներին համապատասխան դպրոցների շենքային պայմանների բարելավումն ու նյութատեխնիկական բազայի հարստացումը, որոնք ուղղակի կապ ունեն սովորողների ցուցաբերող կրթական արդյունքի հետ: Խոսքը վերաբերում է ինչպես դպրոցում առկա ենթակառուցվածքներին՝ կոմունալ հարմարություններ, կապի առկայություն և այլն, այնպես և գույքային հագեցվածությանը, անհրաժեշտ պիտույքների և միջոցների հասանելիությանը: Այդ ազդեցությունը հատկապես զգալի է բնագիտական առարկաների ուղղությամբ գրանցված արդյունքի դեպքում: Այն դպրոցների պարագայում, որոնց համար սովորողները նշել են, որ կան ենթակառուցվածքի հետ կապված խնդիրներ, նման խնդիրներ չարձանագրող դպրոցների համեմատ կրթական արդյունքի տեսանկյունից գրանցվում է ամբողջովն տաս միավորով տարբերություն: 455 դպրոց կամ դպրոցների 31.7 %-ը կարիք ունի հիմնանորոգման, ևս 383 դպրոցում կամ դպրոցների 26.7 %-ում առկա է ընթացիկ նորոգման աշխատանքների կարիք:

8. Չնայած դպրոցական շենքերի 80,8%-ի տիպային շենքեր լինելու հանգամանքին, այն փաստը, որ դպրոցական շենքերի ընդհանուր հզորությունը նախատեսված է շուրջ 650 հազար աշակերտների համար, մինչդեռ բեռնվածությունը ներկայում շուրջ 400 հազար է, որոշ դեպքերում պահպանման ծախսերը դարձնում է անարդյունավետ՝ ուղղորդելով գտնել առավել թիրախային լուծումներ: Մասնավորապես, դպրոցների բեռնվածությունը ցույց է տալիս, որ դրանցից 378-ը կամ դպրոցների 26.3%-ն ունի մինչև 25% բեռնվածություն, դպրոցների 19.9%-ն ունի 25-50% բեռնվածություն: Մեկ այլ խնդիր է այն հանգամանքը, որ Հայաստանում մեծ թիվ են կազմում փոքրաքանակ աշակերտական համակազմ ունեցող գյուղական դպրոցները. մինչև 100 աշակերտ ունեցող դպրոցները կազմում են դպրոցների ընդհանուր թվի շուրջ 31.5%-ը, դպրոցների ևս շուրջ 35%-ն ունի 101-300 սովորող: Նման դեպքերում հաստատությունը պետք է ընդլայնի իր նշանակությունը՝ գործելով իբրև համայնքային կենտրոն՝ ապահովելով բնակավայրի մշակութային, մարզական, ժամանցային միջավայրներն ու ենթակառուցվածքները: Այս տրամաբանությամբ են 2020-ից մեկնարկել 21 մոդուլային դպրոցների կառուցման աշխատանքները: Բացի այդ, նման դեպքերում կրթական գործընթացի կազմակերպման արդյունավետության տեսանկյունից կարող են գործել կրթահամալիրներ, որտեղ հանրակրթական ծրագրերից զատ կարող են իրականացվել նաև նախադպրոցական, անհրաժեշտության դեպքում՝ արհեստագործական, լրացուցիչ կրթական ծրագրեր: Գյուղական

բնակավայրերում կարող է գործարկվել նաև ցանցային դպրոցի գաղափարը, որի պարագայում անհրաժեշտ ենթակառուցվածքները տեղակայված են երկու-երեք մոտ գտնվող բնակավայրերում՝ միավորելով մեկ դպրոց՝ ուսուցչական և աշակերտական միասնական համակազմով: Այս մոտեցումը հնարավոր է դարձնում ուսումնական գործընթացի շարունակականություն ունենալ բոլոր բնակավայրերում՝ միաժամանակ ընդլայնելով հնարավորությունները դասարանների կազմավորման և որակյալ ուսուցիչների ներգրավման ուղղությամբ: Այս տրամաբանության մեջ պետությունը նախաձեռնել է որակյալ կրթական ծառայությունների հասանելիության ապահովման փորձնական ծրագրի իրականացում՝ Սյունիքի մարզում, որը կարող է մոդելային դառնալ ամբողջ երկրի համար: Այս շրջանակներում փորձարկվում է նաև բազմահամակազմ դասարաններում կրթության կազմակերպման նոր մոդել, որի համաձայն դասարանների միավորում նախատեսվում է միայն արվեստ և արհեստ բնագավառի, ինչպես նաև ֆիզիկական կենսագործունեություն և անվտանգություն բնագավառների համար, որտեղ խմբերի միավորումը կարող է ուսումնական տեսանկյունից նույնիսկ դրական նշանակություն ունենալ: Այս պարագայում վերանայվում է նաև ուսուցչի վարձատրության սկզբունքը՝ հավելյալ վարձատրություն սահմանելով մեկ ժամի համար: Այնինչ մյուս բոլոր առարկաների դեպքում նախատեսվում է ունենալ առանձին ուսուցում:

9. Առանձին խնդիր է դպրոցներում մարզադահլիճների և խաղահրապարակների առկայությունը, դրանց բավարար վիճակը և հագեցվածությունը անհրաժեշտ գույքով: Ուսումնասիրված 1319 դպրոցներից 73.7%-ի պարագայում բակային մարզահրապարակը վերանորոգման և բարեկարգման կարիք է ունեցել: Մարզադահլիճի և մարզագույքով հագեցման խնդիրներ են ունեցել դպրոցների 60.5 %-ը: Խնդիր է նաև դպրոցական ճաշարանների գործարկումը: Առողջ ապրելակերպի կարևոր բաղադրիչ հանդիսանալով՝ դպրոցական սնունդը կարող է նպաստել նման վարքագծի ձևավորման... էական է նաև ազդեցությունը դպրոցական սննդի ծրագրի ու սովորողների կրթական արդյունքների միջև, ինչն անհրաժեշտ է դարձնում մարզերի տարրական դասարաններում գործող դպրոցական սննդի ծրագրի ընդլայնումը՝ ապահովելով համապատասխան ենթակառուցվածքները և ներդնելով կրթական ծրագրի հետ դրա փոխկապվածության մեխանիզմ:

10. Հանրակրթության կարևորագույն խնդիրներից են նաև Հայաստանի Հանրապետությունից դուրս ժամանակավորապես բնակվող անչափահասներին կրթության գործընթացում ընդգրկումը և հայրենադարձների ինտեգրման արդյունավետ մեխանիզմների ներդրումը: Նման մեխանիզմների համար ստեղծվել է բարենպաստ հիմք «Հանրակրթության մասին» ՀՀ օրենքի՝ 2022 թվականին տեղի ունեցած փոփոխություններով, որտեղ «կրթության առանձնահատուկ պայմաններ» հասկացությունն ընդլայնվել է՝ ընդգրկելով նաև լեզվական և մշակութային առանձնահատկությունները և այդ պարագայում սովորողներին ցուցաբերվելիք հավելյալ կրթական աջակցությունը:

11. Թվային տեխնոլոգիաների շարունակական արդիականացումը ժամանակի հրամայական է դարձնում ուսումնական գործընթացում ժամանակակից տեղեկատվական և հաղորդակցության տեխնոլոգիաների (S<S) կիրառման ընդլայնումը, հանրակրթական դպրոցների համալրումը արդիական համակարգչային միջոցներով, մեդիագործիքներով և որակյալ ինտերնետային կապով, կրթական ծրագրերում S<S բաղադրիչի ավելացումը, եղած գործիքներն օգտագործելու և նորերը ստեղծելու կարողությունների զարգացումը: S<S կիրառումը ուսումնական գործընթացում և, հատկապես, հեռավար/առցանց կրթության ընդլայնման ու զարգացման անհրաժեշտությունն էլ ավելի ընդգծվեց 2020 թվականին, երբ նոր կորոնավիրուսի (Քովիդ-19) տարածման հետևանքով ստեղծված իրադրությունում կիրառվեցին տեղեկատվական և հաղորդակցության ժամանակակից տեխնոլոգիաներն ու էլեկտրոնային հարթակները: Այս համատեքստում, նաև բացահայտվեցին սովորողների, մանկավարժների ու տնօրենների շրջանում՝ առցանց աշխատանքի համար անհրաժեշտ ոչ բավարար հմտությունները և մեդիագրագիտության ցածր մակարդակը, հեռահաղորդակցման տեխնիկական միջոցների բացակայությունը (անբավարար որակը, ուսուցիչների համար հեռավար ուսուցման վերաբերյալ ոչ բավարար ծավալով կամ քանակով անցկացված համապատասխան

վերապատրաստումները, հեռավար կրթության իրականացման սահմանափակ գործիքների ու առցանց հարթակների կիրառումը: Չնայած հեռավար և առցանց կրթության ազգային հարթակն արդեն ստեղծվել է, բայց դեռևս գտնվում է կայացման փուլում: Լուրջ աշխատանքներ պետք է տարվեն պետական ուսումնական ծրագրին ու չափորոշիչներին համապատասխան կրթական ռեսուրսների ստեղծման, շարունակական վերանայման և արդիականացման, առցանց կրթության հարթակի կառավարման, տեխնիկական հագեցման, առցանց տիրույթում անվտանգության ապահովման և այս ոլորտին առնչվող այլ հարցերի ուղղությամբ:

12. Առանձին խնդիր է դպրոցների հագեցվածությունը լաբորատոր և համակարգչային սարքավորումներով: Սովորող/համակարգիչ հարաբերակցությունը երկրի դպրոցներում 16. 8 է: Դպրոցների ընդհանուր համախմբության մեջ առավել շատ են այն դպրոցները, որոնք ունեն 10 համակարգիչ: Աշխատող համակարգիչների ամենահաճախ հանդիպող ցուցանիշը` 3 է: Դպրոցների առաջին կեսն ունի մինչև 12 համակարգիչ, մյուս կեսն ունի 12-ից ավելի համակարգիչ: Աշխատող համակարգիչների դեպքում նշված ցուցանիշը հավասար է 7-ի: Դպրոցների միայն 25%-ն ունի 13 աշխատող համակարգչից ավելի: Դպրոցներում չաշխատող համակարգիչների ընդհանուր թիվը կազմում է 6512, որոնցից 4433-ը` տեխնիկական պատճառներով, 1219-ը` ծրագրային: Ընդ որում չաշխատող համակարգիչների 78. 7%-ը դուրսգրման ենթակա է: Դպրոցներում օգտագործվող աշխատող համակարգիչների մոտավորապես կեսը` 52.8%-ը, Pentium 4 և դրանից ցածր սերնդի են, 47.2%-ը` Dual core և ավելի բարձր: Ինչ վերաբերում է լաբորատոր սարքավորումներով հագեցվածությանը, ապա դպրոցների լաբորատոր սարքավորումներով հագեցման ծրագիր իրականացվել է միայն առանձին գործող ավագ դպրոցների մասով. 2019-2020 թվականներին դպրոցներին տրամադրվել են բնագիտական առարկաների լաբորատորիաներ, հանրակրթության նոր չափորոշիչների փորձարկման նպատակով «ԵՄ-ն հանուն կրթական նորարարության» դրամաշնորհային ծրագրի շրջանակներում լաբորատոր սարքավորումներ են տրամադրվել նաև Տավուշի մարզի բոլոր դպրոցներին: Սակայն ակնհայտ է, որ առաջնահերթություն է բոլոր դպրոցներում լաբորատոր ենթակառուցվածքների ստեղծումը, ինչը կարող է լավ նախադրյալ լինել բնագիտական ուղղությամբ կրթության որակի և արդյունավետության բարելավման համար:

13. Մասնագիտական կրթության պարագայում մեծագույն խնդիր է աշխատաշուկայի ներկա և ակնկալվող պահանջներին համապատասխան կադրերի պատրաստումը: Մասնագիտական կրթության և ուսուցման բնագավառում 2020/2021 ուսումնական տարում հանրապետությունում գործել են նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) ծրագիր իրականացնող 48 պետական ուսումնական հաստատություններ, որոնցից 23-ը` նախնական մասնագիտական (արհեստագործական), և 25-ը` միջին մասնագիտական: Ուսումնառությունն իրականացվել է հիմնական և միջնակարգ կրթության հիմքի վրա: Ուսանողների թվաքանակը կազմել է` 6780, որոնց 23.3%-ը կանայք են: Անվճար ուսուցման համակարգում սովորել է ուսանողների 94.9%-ը, իսկ վճարովի` 5.1%-ը: Ակնհայտ է, որ ոլորտը գործում է հիմնականում պետության կողմից ֆինանսավորման սկզբունքով, սակայն անհրաժեշտ է ֆինանսավորման քաղաքականությունը դիտարկել պետության համար գերակա ոլորտներում կամ դիտարկել հաստատություններում պետական ամբողջական կամ գերակշիռ ֆինանսավորման անցնելու հնարավորությունը` մյուս ոլորտների և հաստատությունների համար ուսման վճարի արդյունավետ մեխանիզմներ ներդնելով: Միաժամանակ անհրաժեշտ է պետական ամբողջական կամ գերակշիռ ֆինանսավորումը դիտել իբրև անցումային փուլ` նախապատրաստելով համատեղ ֆինանսավորման արդյունավետ գործիքների գործարկումը: Միջին մասնագիտական կրթական ծրագրերով գործել են 95 պետական եւ ոչ պետական ուսումնական հաստատություններ, որոնցում 2020–2021 ուսումնական տարում ընդունվել է 10 461 (կանայք` 50.3%), սովորել` 28 399 (կանայք` 50.9%), ավարտել` 6565 (կանայք` 57.7%) մարդ: Ուսումնառությունն իրականացվել է հիմնական և միջնակարգ կրթության հիմքի վրա: Ուսանողների համախառն ընդգրկվածության ցուցանիշը կազմել է 13.9%` միջին մասնագիտական ծրագրերի համար, և 6.2%` արհեստագործական ծրագրերով, ինչը չի կարող բավարար համարվել: Ավելին, այսօր

աշխատաշուկայի վերլուծությունները ցույց են տալիս, որ արհեստագործական կրթություն պահանջող շատ աշխատանքներում զբաղված են բարձրագույն կրթությամբ անձինք:

14. Միաժամանակ ակնհայտ է, որ առկա է գործող մասնագիտական կրթության և ուսուցման (ՄԿՌԻ) հաստատությունների և դրանց կողմից իրականացվող մասնագիտությունների օպտիմալ տեղաբաշխման խնդիր: Առկա են դեպքեր, երբ որ նույն համայնքում գործում են նույն մասնագիտությամբ կրթություն իրականացնող մեկից ավելի հաստատություններ՝ առանց բավարար նյութատեխնիկական բազայի և մասնագիտական ռեսուրսների, գրեթե թերբեռնված, այնինչ այլ կարևոր ուղղություններով մասնագիտական ուսուցում չի իրականացվում: Հաճախ են դեպքերը, երբ հաստատությունն իրականացնում է բազմաթիվ մասնագիտական կրթական ծրագրեր փոքրաքանակ ուսանողական համակազմի համար՝ ակնհայտ դարձնելով որակյալ կրթության անհնարինությունը: Անհրաժեշտ է դիտարկել թե՛ հաստատությունների, թե՛ մասնագիտությունների օպտիմալ տեղաբաշխման հարցերը: Այս հարցերի քննարկման առանցքում պետք է լինի նաև ՄԿՌԻ հաստատությունների դասակարգումն ըստ իրենց նշանակության՝ հանրապետական կամ տեղային՝ ակնկալելով հանրապետական նշանակության ՄԿՌԻ հաստատությունների հանդեպ հետագա տարբերակված քաղաքականություն:

15. Հայաստանում այսօր լուրջ խնդիր է մասնագիտական և բարձրագույն կրթության մատչելիությունն ու հասանելիությունը հասարակության խոցելի խմբերի (այդ թվում՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց) համար: Տնային տնտեսությունների ամբողջացված հետազոտության արդյունքների համաձայն՝ 2018 թվականին բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում սովորողների 82.8%-ը եղել են ոչ աղքատ, 17.2%-ը՝ աղքատ (առանց ծայրահեղ աղքատների), և 0%-ը՝ ծայրահեղ աղքատ տնային տնտեսություններից:

16. Բարձրագույն կրթության համակարգում կարևորագույն խնդիր է նաև ժամանակակից պահանջներին համապատասխան շենքային պայմաններով, լսարաններով, լաբորատոր սարքավորումներով և նյութատեխնիկական բազայով հագեցվածությունը: Վերջին տարիներին «Կրթության բարելավում» ծրագրի շրջանակներում բուհերում որոշակի ուղղություններով բարելավվել է ուսումնական լաբորատոր ենթակառուցվածքները (միայն 2021 թվականին պետական աջակցությամբ Համաշխարհային բանկի վարկային ծրագրի շրջանակներում վեց բուհերում շուրջ 1 մլրդ 160 մլն դրամ ընդհանուր արժողությամբ նոր գերժամանակակից լաբորատոր ենթակառուցվածքներ են ստեղծվել), սակայն լաբորատոր ենթակառուցվածքների բարելավման խնդիրը շարունակում է մնալ արդիական:

17. Մասնագիտական կրթական ծրագրերում ընդգրկվածության ցուցանիշները շարունակում են ցածր մնալ Կենտրոնական և Արևելյան Եվրոպայի (ԿԱԵ) և Անկախ պետությունների համագործակցության (ԱՊՀ) երկրների ցուցանիշների համեմատությամբ: 2019 թվականին մասնագիտական կրթության մեջ համախառն ընդգրկվածության ցուցանիշը կազմել է 77.5%, այդ թվում՝ բարձրագույն կրթության առաջին աստիճանում (բակալավրիատ)՝ 50.4%, բարձրագույն կրթության երկրորդ աստիճանում (մագիստրատուրա)՝ 14.6%: Մասնագիտական կրթության մատչելիության խնդիրն այսօր ընդգրկում է հանրության առավել լայն շերտերը: ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի 2019 թվականի «Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը» հրապարակման ցուցանիշների համաձայն՝ աղքատների մեջ ամենամեծ խումբը համեմատվող բնակչության մեջ կազմել են միջնակարգ և ավելի ցածր կրթական մակարդակ ունեցողները՝ 60.5%, իսկ միջին մասնագիտական և բարձրագույն կրթություն ունեցողները համապատասխանաբար կազմել են՝ 22.8 և 16.7%: Բարձրագույն կրթությունը աղքատ և ծայրահեղ աղքատ խավերի համար շարունակում է մնալ ոչ մատչելի:

Կրթության որակը

18. Վերջին տարիներին հատկապես շեշտադրվում է հանրապետությունում նախադպրոցական հաստատությունների անբավարար քանակը, բայց նույնքան կարևոր է այդ կազմակերպություններում կրթական ծառայությունների որակի հարցը: 2021 թվականին Հայաստանի Հանրապետության

կառավարության կողմից հաստատված նախադպրոցական կրթության նոր չափորոշիչներին համապատասխան, պետք է վերանայվեն ու ներդրվեն երեխաների համար ճկուն, հարմարեցման ենթակա ծրագրեր, որոնք հատուկ նախագծված կլինեն նրանց տարիքին համապատասխան, ինչպես նաև անհրաժեշտ է մշակել համապատասխան ուսումնամեթոդական նյութեր՝ տարբեր տարիքային խմբերի երեխաների համար:

19. Նախադպրոցական կրթության համակարգի լրջագույն խնդիրներից է մանկավարժական կադրերի պակասը հատկապես փոքր բնակավայրերում: Մանկավարժական կադրերի, ինչպես նաև սպասարկող անձնակազմի պակասը էական դժվարություններ է ստեղծում ՆԴՀ-երի համար: Միաժամանակ մանկավարժների տարիքն աճի միտում ունի (գրեթե 36.3%-ն ունի 16 և ավելի տարիների աշխատանքային ստաժ), իսկ սկսնակ կադրերը չունեն բավարար գործնական հմտություններ և տեսական գիտելիքներ:

20. 2020 թվականին հրապարակված Մարդկային կապիտալի համաթվի համաձայն, տարրական դպրոցի ավարտին սովորողների շուրջ 35 %-ը չի կարողանում կարդալ և հասկանալ պարզ տեքստը: Սա շատ ավելի բարձր է տարածաշրջանի համեմատ՝ 11%, չնայած փոքր-ինչ ցածր է, քան համանման տնտեսական արդյունք ունեցող երկրների ցուցանիշը՝ 38%: Այս ցուցանիշի համար հիմք են ծառայել 2015 թվականի Մաթեմատիկայի և բնագիտության միջազգային միտումների ուսումնասիրության–ԹԻՄՍՍ (Trends in International Mathematics Science Study-TIMSS) միջազգային ստուգատեսի արդյունքները: Հայաստանը ԹԻՄՍՍ-ին մասնակցել է նաև 2019 թվականին՝ գրանցելով առաջընթաց 2015 թվականի նկատմամբ: Մասնավորապես, 400 միավորից ցածր հավաքած սովորողների մասնաբաժինը 30 %-ից կրճատվել է 20 %-ի, ինչը, միևնույն է, մտահոգող ցուցանիշ է:

21. 2003-2015 թվականներին Հայաստանում աշակերտների 16-28%-ը չի կարողացել հաղթահարել մաթեմատիկայի միջազգային գնահատման ստորին շեմը: Սա վկայում է ամբողջ թվերի, տասնորդական կոտորակների մասին տարրական գիտելիքների բացակայության, թվաբանական պարզ գործողություններ կատարելու անկարողության մասին: Ավելին, աշակերտների 8-11%-ն այնքան ցածր միավոր է ստացել, որ անհնար է եղել գնահատել նրանց: 2003-2015 թվականներին Հայաստանում աշակերտների 24-42%-ը տոկոսը չի հաղթահարել բնագիտության միջազգային գնահատման ստորին շեմը: Սա վկայում է կյանքի մասին գիտությունների և ֆիզիկայի բնագավառում հիմնարար գիտելիքների բացակայության մասին (օրինակ, որ գրիպը վիրուսային հիվանդություն է, գեները ժառանգվում են երկու ծնողից): 2019 թվականին Հայաստանում բուհ դիմորդների մոտ 20%-ը չի հաղթահարել հայոց լեզվի կենտրոնացված միասնական քննության նվազագույն շեմը: Հայոց լեզվի և գրականության առարկայի ավարտական քննության նվազագույն շեմը 2017-2018 թվականներին հաղթահարել է 9-րդ դասարանի աշակերտների միայն 54.6%-ը: Ցուցանիշները խոսում են հայոց լեզվի թույլ իմացության կամ առհասարակ չիմացության մասին: Սրան գումարվում է սոցիալական արդարության տեսանկյունից մտահոգիչ այն իրավիճակը, ըստ որի՝ ընտանիքի սոցիալ-տնտեսական վիճակը էապես պայմանավորում է երեխայի կրթական արդյունքը: Ակնառու է գյուղ-քաղաք տարբերությունը, օրինակ, մեծ քաղաքներում բնակվող աշակերտների 12-րդ դասարանի մաթեմատիկայի ավարտական քննության միջին գնահատականը 14.3 է՝ ի համեմատ սահմանամերձ և հեռավոր գյուղերի աշակերտների, որոնց շրջանում միջին գնահատականներն են համապատասխանաբար՝ 12.1-ը և 11.9-ը: Գյուղական բնակավայրերում երեխաները, մինչև հանրակրթության նոր պետական չափորոշիչի հաստատումն ու ներդրումը, զրկված են եղել մասնագիտական կողմնորոշման և կրթության նույն հնարավորություններից՝ ավագ դպրոցի մակարդակում, քանի որ հոսքային ուսուցումը միջնակարգ դպրոցներում չի իրականացվել: Բացի այդ, հոսքային ուսուցման արդյունավետությունը նույնպես խնդրահարույց է, քանի որ, ինչպես ցույց են տալիս դպրոցներում արտաքին գնահատման արդյունքները, դրանք ոչ միշտ են փոխկապված տվյալ ուղղությամբ սովորողների կրթական ավելի բարձր արդյունքների հետ: Այսպես, կենսաբանության ուղղությամբ ավելի բարձր արդյունք է գրանցվել հումանիտար հոսքի սովորողների մոտ, օտար լեզվից՝ բնագիտական հոսքի սովորողների մոտ: Միաժամանակ, ներկա

պայմաններում կարևոր է ոչ թե հոսքային, այլ անհատականացված ուսուցումը, ինչը նպաստում է սովորողի ճանաչողական և մասնագիտական կողմնորոշման լայն հնարավորությունների առավել ամբողջական զարգացմանը: Լայն գործիքակազմի հնարավորություն է ընձեռում կրեդիտային համակարգի ներդրումը ավագ դասարաններում, որի շնորհիվ դպրոցականները կարող են ըստ իրենց կողմնորոշման դասընթացներ վերցնել արհեստագործական ուսումնարաններից և քոլեջներից, արտադպրոցական հաստատություններից, կուտակած կրեդիտներն օգտագործելով հաջորդ մակարդակում ուսումնառության համար:

22. Համաշխարհային բանկի կողմից իրականացված ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ Հայաստանում այսօր ծնված երեխան երկրում գործող կրթության համակարգի միջով ամբողջությամբ անցնելով և լիովին առողջ լինելով, իր հնարավոր կարողությունները կիրացնի 57%-ով: Սա նշանակում է, որ մասնավորապես, ներկայիս կրթական համակարգն ընդամենը 57%-ով է կարողանում բացահայտել և զարգացնել քաղաքացու ներուժն ու կարողությունները: Այս հանգամանքն էապես ազդում է երկրի տնտեսական զարգացման վրա: Իր հերթին Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության (ՏՀԶԿ) համընդհանուր հիմնական հմտությունների 2015 թվականի զեկույցի համաձայն, եթե մինչև 2030 թվականը 15 տարին բոլորած շրջանավարտները հատեին ընթերցանության, մաթեմատիկայի և բնական գիտությունների գնահատման նվազագույն շեմը, ապա, ըստ զեկույցի, Հայաստանի համախառն ներքին արդյունքն այլ հավասար պայմաններում՝ 2015 թվականի համեմատ կաճեր 293%-ով:

23. Մինչդեռ, արագ զարգացող և փոփոխվող հասարակությունն ու տնտեսությունը նոր մարտահրավերներ են ներկայացնում կրթության համակարգին՝ թելադրելով նոր բովանդակության, 21-րդ դարի տնտեսության և քաղաքացիական հասարակության առանցքային կարողությունների ներառման անհրաժեշտություն կրթական ծրագրերում: Առանձնակի կարևորվում են մաթեմատիկայի, բնական գիտությունների, ճարտարագիտության և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների (ԲՏՃՄ–STEM) ոլորտներում սովորողների պատրաստվածությունը, օտար լեզուների տիրապետումը, ինչպես նաև սովորողների քննադատական, վերլուծական, նորարարական, ինքնուրույն և ստեղծագործական մտածողության զարգացումը: ՀՀ հանրակրթական ծրագրերում ԲՏՃՄ առարկաների գումարային ծավալը բավարար չէ, իսկ բուհերի ուսանողների կեսից ավելին ընդգրկված է հումանիտար գիտությունների, արվեստի, կառավարման և իրավաբանության ոլորտներում, մինչդեռ տնտեսության մեջ S<S ոլորտի տեսակարար կշիռն անընդհատ աճում է: Այս ուղղությամբ արդեն 2019-2020 թվականներին ընթացել են հանրակրթության բովանդակության վերանայման ու սովորողներին ներկայացվող նոր պահանջների սահմանման աշխատանքներ՝ հանրակրթության նոր պետական չափորոշիչի, առարկայական նոր ծրագրերի և չափորոշիչների հաստատման, փորձարկման և փուլային ներդրման միջոցով: Դրանք պետք է անպայմանորեն ուղեկցվեն նաև համապատասխան լաբորատոր ենթակառուցվածքների ստեղծմամբ, որպեսզի ԲՏՃՄ կրթությունը անհրաժեշտ որակ և արդյունավետություն ձեռք բերի: Դրանք պետք է հնարավորություն ընձեռեն նաև անցում կատարել նախագծային ուսուցման, որպես նոր չափորոշիչների կարևոր գործիքի: Առանձնակի կարևորվում է դպրոցներում մասնագիտական կողմնորոշման ակումբների ներդրումը՝ որպես նոր չափորոշիչների բաղադրիչ: Չափորոշիչների ներդրման կարևոր մաս է գնահատման համակարգի ամբողջական վերանայումը, որը ներկայումս առավելապես հիմնված է քանակական գնահատման վրա: Անհրաժեշտ է անցում կատարել գնահատման ձևերի բազմազանությանը, որակական գնահատման համակարգի ներդրմանը՝ հատկապես շեշտադրելով ձևավորող գնահատման բաղադրիչը: Ձևավորող գնահատումը պետք է հնարավոր դարձնի անցումը նաև կարողունակությունների աստիճանի գնահատմանը՝ արժեքների և դիրքորոշումների ձևավորման տեսանկյունից, որը ժամանակակից դպրոցի կարևորագույն անելիքներից է՝ իբրև դաստիարակության գործընթաց:

24. Ներառականության լիարժեք իրագործման տեսանկյունից, կարևոր է նաև կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կարիքի գնահատման, նրանց համար

հարմարեցված և անհատականացված ուսումնամեթոդական նյութերի ու ծառայությունների, մշտադիտարկման համակարգի շարունակական զարգացումը: Այս իմաստով հատուկ կարևորություն է ստանում ներառականության ապահովման համար ներկայումս գործող ֆինանսավորման սկզբունքների վերանայումը՝ անցում կատարելով դեպի նպատակային ֆինանսավորման, որը կընդգրկի թե ենթակառուցվածքների, թե անհրաժեշտ ծառայությունների, թե յուրաքանչյուր սովորողի համար անհատական և խելամիտ հարմարեցումների բաղադրիչները:

25. Չնայած եռամյա ավագ դպրոցների համակարգի (10-12-րդ դասարաններ) ձևավորմանը՝ որպես հիմնական ընդհանուր կրթության շարունակություն, ավագ դպրոցը դեռևս չի կարողանում սովորողների մոտ ապահովել համապատասխան նախամասնագիտական գիտելիքներ ու հմտություններ: Շատ հաճախ ավագ դպրոցի սովորողների կողմից կատարվում են լրացուցիչ ծախսեր՝ բուհ ընդունվելու համար: Տնային տնտեսությունների կենսապայմանների հետազոտության համաձայն, 2018 թվականին ավագ դասարաններում սովորող երեխա ունեցող տնային տնտեսություններում կրթությանը հատկացվող ամսական ծախսից մասնավոր դասերին տրամադրվող գումարը ոչ աղքատ ընտանիքների համար կազմել է 38.7%, աղքատների (առանց ծայրահեղ աղքատների) համար կազմել է՝ 12.7%, ծայրահեղ աղքատների համար կազմել է՝ 0%: Համադրելով բուհ ընդունվողների տոկոսը ավագ դպրոցների շրջավարտների թվին (շուրջ 60% ընդհանուր շրջանավարտների թվից)՝ կարելի է եզրակացնել, որ ավագ դպրոցի մակարդակում սովորողների շուրջ 60%-ն ընդգրկված է վճարովի կրթական ծառայությունների շուկայում:

26. Մասնագիտական կրթության ոլորտում առկա խնդիրներից են հաստատությունների շենքային և գույքային պայմանները, բովանդակության համապատասխանությունը աշխատաշուկայի և հանրային զարգացման պահանջներին, աշխատավայրում ուսուցման կազմակերպումը, կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող սովորողների համար մասնագիտական կրթության խիստ սահմանափակ հնարավորությունները և այլն: Կարևորագույն խնդիր է ոլորտում հավատարմագրման արդյունավետ գործընթացի իրականացումը՝ անհրաժեշտաբար տարբերակված մոտեցում՝ ելնելով բարձրագույն կրթության ոլորտում գործող հավատարմագրման արդյունքներից, և միաժամանակ ապահովելով միասնական ստանդարտների ու չափանիշների ներդրումը համակարգում: Միաժամանակ, ոլորտում կրթության որակի աճին էապես կարող է նպաստել միջազգային համագործակցության ընդլայնումը ՄԿՈՒ ոլորտում բարձր արդյունք ունեցող երկրների և հաստատությունների հետ՝ հաջողված փորձից ուսանելու և այդ փորձը կիրառելու համար:

27. Մասնագիտական կրթության ոլորտում ամենաակնառու խնդիրը շարունակում է մնալ աշխատաշուկայի պահանջարկին մասնագիտական հմտությունների անհամապատասխանությունը: Աշխատաշուկայի իրական, դինամիկ կարիքների և ուսումնական հաստատությունների կողմից աշխատաշուկա թողարկվող մասնագետների՝ աշխատուժի առաջարկի միջև կառուցվածքային անհամապատասխանությունը հանգեցնում է առաջարկ-պահանջարկի հավասարակշռության մեջ զգալի բացի: Այս պահին դեռևս գոյություն չունեն արդյունավետ մեխանիզմներ՝ աշխատաշուկայում առկա հմտությունների պահանջարկի բացահայտման, առավել ևս՝ հետագա կարիքների կանխատեսման համար, ինչի արդյունքում էլ խնդրահարույց է նաև ընդունելության տեղերի բաշխման մեթոդաբանությունը, հատկապես՝ պետական պատվերի գործող համակարգի տրամաբանությունը: Այս խնդրի արդյունավետ կարգավորումը պահանջում է նաև սերտ համագործակցություն ոլորտային մարմինների միջև, ինչպիսին կրթության և էկոնոմիկայի ոլորտի կառավարման մարմինների համագործակցությունն է: Առանձին խնդիր է քոլեջից բուհ անցման գործող մեխանիզմը, որն իրականում դառնում է բուհական համակարգ մուտքի դյուրին եղանակ՝ հնարավորություն ընձեռելով ուսումը շարունակել երկրորդ կուրսից, սակայն չհիմնվելով տարբեր մակարդակներում իրականացվող մասնագիտական կրթական ծրագրերի փոխձանաչելիության և համադրելիության ունիվերսալ գործիք հանդիսացող կրեդիտային համակարգի վրա, ինչի պատճառով էլ գործող մեխանիզմի պարագայում մեծ է տարաբնույթ, այդ թվում՝ կոռուպցիոն ռիսկերի հավանականությունը:

Անհրաժեշտ է ամբողջությամբ վերանայել քոլեջից բուհ անցման հայեցակարգը՝ հիմնվելով կրեդիտային համակարգի, ուսումնառության նախորդ փուլի արժանահավատ ու համադրելի արդյունքների ճանաչման վրա:

28. 2015 թվականին վերանայված մասնագիտական կրթության և ուսուցման մասնագիտությունների ցանկերը ներառում են արհեստագործական կրթության 113 մասնագիտություն՝ 283 որակավորմամբ, որոնցից ներկայումս ուսուցանվում է շուրջ 55 մասնագիտություն, միջին մասնագիտական կրթության 247 մասնագիտություն՝ շուրջ 252 որակավորմամբ, որոնցից ներկայումս ուսուցանվում է շուրջ 100 մասնագիտություն: Այսպիսով, մասնագիտությունների ցանկում ընդգրկված մասնագիտությունների զգալի մասով ուսումնառության գործընթաց չի իրականացվում, շատ մասնագիտություններով բացակայում են կրթական չափորոշիչները: Մասնագիտությունների ցանկը կարիք ունի էական վերանայման՝ արտացոլելու տնտեսության զարգացման արդի միտումները, նույնիսկ այն մասնագիտությունները, որոնք շարունակում են մնալ արդիական, պետք է վերանայվեն՝ կրթական չափորոշիչների և աշխատաշուկայի կարիքներին համապատասխանելու տեսանկյունից: Այս իմաստով առանցքային է գործատուների հետ սերտ աշխատանքը, որ մնում է անբավարար, մասնավորապես, դեռ 2012 կազմավորված ոլորտային հանձնաժողովները ունեն սահմանափակ դեր ու գործունեության շրջանակը, չունեն վարչական կամ օժանդակ անձնակազմ և ռեսուրսներ, անդամները հիմնականում չեն անցել համապատասխան վերապատրաստում, ուստի կարիք կա վերաիմաստավորել առկա գործիքակազմերը, ներդնել առավել արդյունավետ մեխանիզմներ: Ընդ որում, անհրաժեշտ է բացառել ոլորտային հաստատություններում ոչ ոլորտային մասնագիտությունների ուսուցանումը, որի պարագայում, օրինակ, գյուղատնտեսական ուղղվածության քոլեջում սովորողների մեծ մասը սովորում են ոչ գյուղատնտեսական մասնագիտություններով:

29. Եվրոպական հանձնաժողովի՝ «Վերիմաստավորելով կրթությունը» (Rethinking Education) կոչվող ուղերձն աշխատանքի վրա հիմնված ուսուցումը (ԱՀՈՒ) համարում է ռազմավարական առաջնայնություն. «Աշխատանքի վրա հիմնված ուսումնառությունը, ինչպես օրինակ՝ դուալ մոտեցումը, պետք է ամբողջ Եվրոպայում մասնագիտական կրթության և վերապատրաստման համակարգի կենտրոնական հիմնասյունը հանդիսանա՝ նպատակ ունենալով նվազեցնել երիտասարդների շրջանում գործազրկությունը, ապահովել դյուրին անցումը ուսումնառությունից դեպի աշխատանք և զարգացնել աշխատաշուկայում առկա հմտությունների պահանջներին արձագանքելու կարողությունը»: Եվրոպայում աշխատանքի վրա հիմնված ուսումնառությունն ապացուցված արդյունավետ միջոց է աշխատաշուկայի պահանջներին համապատասխան հմտություններ ձեռք բերելու գործում, որտեղ սոցիալական գործընկերները կարևորագույն դեր են կատարում՝ նպաստելով շրջանավարտների հմտությունների անհամապատասխանության և գործազրկության նվազմանը:

30. Երիտասարդության շրջանում գործազրկությունը դեռևս բարձր է մնում Հայաստանում: 2017 թվականի դրությամբ Աշխատաշուկայում իրավիճակի վերաբերյալ զեկույցը նշում է 21.3% եւ 26.9% գործազրկություն՝ համապատասխանաբար 15-24 եւ 25-34 տարիքային խմբերի շրջանում: Ավելին, միևնույն ժամանակահատվածի համար գործազուրկ անձինք, ովքեր ՄԿՈՒ շրջանավարտներ են, կազմում են ընդհանուր գործազուրկների 52.4%-ը:

31. Հայաստանում մասնագիտական կրթության ոլորտը կանոնակարգող քաղաքականության և իրավական ակտերում բացակայում է ԱՀՈՒ եզրույթի՝ միջազգայնորեն ընդունված որևէ սահմանում: Աշխատանքի վայրում ուսումնառության կազմակերպման հիշատակումը վերաբերվում է միայն ուսանողների արտադրական պրակտիկային, որը ԱՀՈՒ առկա միակ ձևն է Հայաստանի ՄԿՈՒ ոլորտում: Աշխատանքի վրա հիմնված ուսումնառության վերաբերյալ կանոնակարգումներ չկան նաև աշխատանքային օրենսգրքում, որտեղ մասնավորապես բացակայում են աշխատանքի վայրում սովորողի կարգավիճակի և ուսուցանող ձեռնարկություններում ուսումնառության կազմակերպմանը վերաբերվող պայմանների սահմանումները:

Նույն իրավիճակն է նաև աշխատանքի վրա հիմնված ոչ ֆորմալ ուսումնառության առումով: Այն իրականացվում է տարբեր բնագավառի ձեռնարկություններում, որի արդյունքում ձեռք բերվող հմտությունները հիմնականում պայմանավորված են ներգրավված կազմակերպությունների առանձնահատկություններով: Աշխատանքի վրա հիմնված ոչ ֆորմալ ուսումնառությունն իրականացվում է որպես մասնավոր նախաձեռնություն, հիմնականում առանց ձեռնարկությունների միավորումների կամ պետության համակարգված մասնակցության: Հայաստանում ոչ ֆորմալ կրթության միջոցով ձեռք բերված հմտությունների հավաստագրման (վավերացման) կառուցակարգի չգործելով պայմանավորված աշխատանքի վրա հիմնված ինֆորմալ և ոչ ֆորմալ ուսումնառության արդյունքները սովորողներին կրթության հետագա շարունակման հնարավորություն չեն ընձեռնում: ՄԿՈՒ հաստատության ձեռնարկատիրական գործունեության խթանումը առաջադրում է նոր իրավակարգավորումների կարիք: Այնինչ ձեռնարկատիրական գործունեությունը պետք է հնարավոր դարձնի կարևոր ծրագրերի իրականացումը, ինչպես օրինակ մեծահասակների կրթության դասընթացների կազմակերպումը՝ նպաստելով տնտեսության գերակա ոլորտներում ընդգրկված աշխատողների շարունակական մասնագիտական զարգացմանը: ԱՀՈՒ վերաբերյալ օրենսդրական կարգավորումների նման բացակայությունը թույլ չի տալիս ունենալ ներգրավված գործընկերների՝ սովորողի, ձեռնարկության և մասնագիտական կրթություն իրականացնող հաստատության իրավունքներն ու պարտավորությունները սահմանող հստակ իրավական շրջանակ, որն անհրաժեշտ է ԱՀՈՒ տարբեր ձևերի արդյունավետ իրականացման համար:

32. Բարձրագույն կրթության ոլորտի խնդիրներից է արդյունավետ կառավարման և հավասարակշռված հաշվետվողականության և թափանցիկության մեխանիզմների բովանդակային կիրառությունը: Ծրագրերի մշակումը ուսումնառության վերջնարդյունքների հենքով զուրկ են ակադեմիական առաջընթացին, հանրային զարգացման և աշխատաշուկայի պահանջներին համապատասխան ձկուն կերպով արձագանքելու հնարավորություններից: Ցածր է համակարգի արդիականացման, միջազգայնացման և դրանցից բխող մրցունակության աստիճանը. Հայաստանի բարձրագույն ուսումնական հաստատությունները միջազգային վարկանիշավորման աղյուսակներում ներառված չեն լավագույն 500-յակում: Ներկայում արձանագրված լավագույն ցուցանիշը Երևանի պետական համալսարանինն է, որն ընդգրկվել է QS World University Rankings 2022 թվականի լավագույն 1000-ում:

33. Բուհական ինքնավարության և ակադեմիական ազատության ապահովման և զարգացման պետական քաղաքականության պայմաններում որակյալ կրթության ապահովման համար անհրաժեշտ է ունենալ միջազգայնորեն ընդունելի կրթական ծրագրերի լիցենզավորման, հավատարմագրման և մշտադիտարկման լրամշակված միասնական գործիքներ: Ներկայում այդ գործիքներն առկա են, սակայն կրթական ծրագրերի լիցենզավորման պայմանները և պահանջները ժամանակավրեպ են, ընդհանրական բնույթի՝ առանց ոլորտային տարանջատումների: Մասնավորապես պետության կողմից սահմանված չեն նվազագույն միասնական ստանդարտներ բուհերի նկատմամբ ըստ ենթակառուցվածքների, ընդհանուր տարածքի, կառավարման, ուսանող/դասախոս հարաբերակցության, ռազմավարական նպատակադրումների և այլ չափանիշների: Այս տեսանկյունից անհրաժեշտ է ունենալ միասնական մոտեցումներ, որպեսզի ՀՀ-ն ունենա աշխարհի լավագույն փորձին համադրելի բարձրագույն կրթության ստանդարտների շրջանակ: ՀՀ-ում բացակայում է բարձրագույն կրթության ստանդարտների մշակման և հաստատման մշտական աշխատանքային մարմին՝ տարբեր բուհերի ներկայացուցիչների ներգրավվածությամբ: Նմանատիպ սկզբունքով աշխատող մշտական մարմիններ կան տարբեր երկրներում: Ավելին, հավատարմագրման չափանիշները նույնպես վերանայման կարիք ունեն: Լիցենզավորման և հավատարմագրման գործիքները իրար հետ համահունչ չեն և չեն փոխլրացնում միմյանց՝ դրանով իսկ չկարողանալով ապահովել վերջնարդյունքի վրա հիմնված որակյալ կրթություն:

34. Թեև տարբեր բուհերի կողմից նույն որակավորմամբ կրթական ծրագրերի իրականացումը արտաքուստ թողնում է մրցակցային տպավորություն, սակայն այդ մրցակցությունը միայն արտաքին շղարշն

է, քանի որ իրականության մեջ նրանք հիմնականում ապավինում են նույն դասախոսական կազմին, իսկ ենթակառուցվածքները թերի են կամ չեն համապատասխանում միջազգայնորեն ընդունված ստանդարտներին, ինչն ուղղակիորեն անդրադառնում է կրթության որակի վրա: Մասնավորապես բժշկական մասնագիտություններով տարբեր բուհեր (պետական և մասնավոր) մատուցում են կրթական ծառայություններ ինչպե՛ս ՀՀ, այնպե՛ս էլ օտարերկրյա քաղաքացիների համար: Վերոհիշյալ խնդիրները այստեղ ակնհայտ են և օտարերկրյա ուսանողներով պայմանավորված արդեն անդարադառնում են նաև որպես որակյալ կրթություն արտահանող երկիր՝ ՀՀ միջազգային վարկանիշի վրա:

35. Բարձրագույն կրթության բոլոր մակարդակներում, առավելապես՝ մագիստրատուրայի և ասպիրանտուրայի կրթական ծրագրերում, հետազոտական և կրթական բաղադրիչները համահունչ չեն:

36. Մարդկային կապիտալի զարգացման կարևորագույն ուղղություններից է նաև ոչ ֆորմալ կրթությունը, որը գնալով ավելի նշանակալի կշիռ է ձեռք բերում՝ հնարավորություն ընձեռելով յուրաքանչյուր կրթական մակարդակում և մարդու կյանքի յուրաքանչյուր փուլում մեծացնել սովորելու արդյունավետությունը, մարդու կարողությունների զարգացումը: Մասնավորապես, հանրակրթության մակարդակում հատկապես կարևորվում է արտադպրոցական կրթությունը, որը Հայաստանում շարունակում է գործել ինստիտուցիոնալ առումով խորհրդային համակարգից ժառանգված իներցիայով, իսկ ոչ ինստիտուցիոնալ առումով՝ որևէ կերպ չկանոնակարգված դաշտում, որտեղ խնդրահարույց է մնում տարբեր կրթական ծառայությունների որակը և համապատասխանությունը դրանց հայտարարվող նպատակին ու բովանդակությանը: Արվեստի, գեղարվեստի, երաժշտական և սպորտային դպրոցները, մանկապատանեկան կենտրոնները չունեն գործունեության միասնական չափանիշներ և ստանդարտներ, անհրաժեշտ կարգավորումներ: Մարդու կյանքի մյուս փուլերում կարևորվում են մեծահասակների կրթության հնարավորությունները, որոնք նույնպես կարիք ունեն անհրաժեշտ կարգավորումների և որակի ապահովման մեխանիզմների, պետության կողմից ճանաչման գործիքակազմերի, ինչը թույլ կտա ընդլայնել մարդու ուսումնառության և հետագա զբաղվածության սահմանները՝ միաժամանակ ապահովելով անհրաժեշտ որակ :

Կրթության համակարգի արդյունավետությունը

37. Կրթության կառավարման համակարգի արդյունավետությունը բարձր չէ՝ թե՛ ուղղահայաց, թե՛ հորիզոնական ուղղություններով: Առկա է կառավարչական կարողությունների պակաս հատկապես ռազմավարական պլանավորման և ծրագրերի կառավարման ոլորտներում: Պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների իրավասությունների և գործառնությունների վերանայման ու արդյունավետ վերաբաշխման կարիք կա:

38. Համակարգի հաստատությունների կազմակերպական-իրավական ձևերը, ենթակայության սկզբունքները բավարար հիմնավորված չեն: Հանրակրթական դպրոցները, արտադպրոցական հաստատությունները գործում են ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարության (ԿԳՄՄՆ), Երևանի քաղաքապետարանի, ՀՀ մարզպետարանների ենթակայությամբ, ինչի հետևանքով հաճախ խզվածք է առաջանում ոլորտի քաղաքականության համընդհանուր իրականացման տեսանկյունից: ՄԿՈՒ և բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների (ուսումնարան, քոլեջ, բուհ) գերակշիռ մասը գործում է ԿԳՄՄՆ ենթակայությամբ, սակայն շատ են հատվող գործառնությունները ոլորտային (առողջապահության, գյուղատնտեսության, շրջակա միջավայրի, արտակարգ իրավիճակների, ոստիկանության, պաշտպանության և այլ) գերատեսչությունների հետ, ինչը հանգեցնում է քաղաքականությունների մշակման և դրանց իրականացման միջև խզվածքների: ՄԿՈՒ ոլորտում առանձին խնդիր է նաև երկու տարբեր հաստատությունների տիպերի առանձնացումը՝ քոլեջ և ուսումնարան: Արդյունավետ վարչարարության տեսանկյունից արդարացված է մեկ տիպի ՄԿՈՒ հաստատության սահմանումը՝ տարբերակումը պահպանելով իրականացվող կրթական ծրագրերի մակարդակում՝ արհեստագործական և միջին մասնագիտական: Այս մոտեցումը թույլ կտա նաև պարզեցնել առկա կառուցվածքն ու կարգավորումները՝ դրանք միասնական դաշտ բերելով:

39. Մարզային ենթակայության ուսումնական հաստատությունների համար նախարարությունը հիմնականում սահմանափակվում է «խաղի կանոններ» սահմանելով՝ առանց մշտադիտարկման և հետադարձ կապի արդյունավետ մեխանիզմների:

40. Ուսումնական հաստատություններում կառավարման խորհուրդների ներդրումը կարևորագույն քայլ էր, սակայն այդպես էլ բեկումնային նշանակություն չունեցավ, քանի որ այնձևական բնույթ է կրում, և որոշումները կայացվում են միանձնյա, կամ ուղղորդված ձևերով: Վերանայման կարիք ունի խորհուրդների ձևավորման կարգը ինչպես դպրոցներում, այնպես էլ քոլեջներում և ուսումնարաններում՝ հատկապես պետության կողմից իրականացվող բարեփոխումների փուլում մեծացնելով նշված քաղաքականության ներդրման և ամրապնդման հնարավորությունները:

41. Մասնակցայնությունը և հաշվետվողականությունը ուսումնական հաստատությունների կառավարման համակարգում ձևական բնույթ են կրում՝ այդ թվում՝ ծնողական խորհուրդների մասնակցությունը: Միաժամանակ անհրաժեշտ է մշակել ծնողների՝ կրթական գործընթացում ներգրավման նոր և արդյունավետ մեխանիզմներ, ինչը հատկապես դպրոցի մակարդակում կարող է էապես նպաստել դաստիարակության գործառնության պատշաճ և ներդաշնակ իրականացմանը, սովորելու արդյունավետության բարձրացմանը:

42. Տնօրենների նշանակումը թեև տեսականորեն հիմնված է թափանցիկության սկզբունքի վրա, այնուամենայնիվ ՊՈԱԿ-ների և ՀՈԱԿ-ների տնօրենները տարիներ շարունակ «սովորույթի ուժով» են շարունակել պաշտոնավարել՝ կառավարումն ավելի շատ իրականացնելով իներցիայով և ոչ թե զարգացման ծրագրերով: Թե տնօրենների նշանակման, թե նրանց պաշտոնավարման ժամանակահատվածը ուղեկցվել է կոռուպցիոն երևույթներով և քաղաքականացվածության բացահայտ բարձր մակարդակով: Հովանավորչությունը սովորական երևույթ է եղել ինչպես տնօրենների ընտրության, այնպես էլ՝ ուսուցիչների և դաստիարակների աշխատանքի ընդունման հարցերում:

43. Աշխարհում ներկայում համընդհանուր տարածում է ստանում այն մոտեցումը, որ ինչքան ավելի երկարամյա է ուսուցչի ստաժը, այնքան ավելի բարձր կրթական արդյունք են գրանցում սովորողները: Հայաստանում ամենաբարձր կրթական արդյունքը գրանցում են 10-20 տարվա աշխատանքային ստաժ ունեցող ուսուցիչները՝ արձանագրելով 30 միավորի տարբերություն ավելի փոքր աշխատանքային փորձառություն ունեցող ուսուցիչների նկատմամբ: Այս խմբի ուսուցիչների սովորողների գրանցած արդյունքն ավելի բարձր է, քան քսանից ավել տարիների ստաժ ունեցող ուսուցիչներինը: Ամենացածր արդյունքը գրանցում են մինչև հինգ տարվա աշխատանքային ստաժ ունեցող ուսուցիչները, ինչը վկայում է այն մասին, որ անհրաժեշտ է տարբերակված ծրագրեր ունենալ տարբեր աշխատանքային փորձառություն ունեցող ուսուցիչների համար, ինչպես օրինակ հետևողական աշխատանք տանել սկսնակ ուսուցիչների մասնագիտական զարգացման ուղղությամբ, ինչպես նաև խոսում է մանկավարժական կրթության խնդիրների մասին, այդ թվում՝ մանկավարժական պրակտիկայի անբավարար գործիքակազմի, որի արդյունքում մանկավարժական պրակտիկան ըստ էության տեղափոխվում է աշխատանքային առաջին տարիների գործունեության դաշտ: Այս առումով հատկապես մտահոգիչ է այն հանգամանքը, որ Հայաստանում ուսուցիչների գրեթե կեսը (46%) 50 տարեկանից բարձր տարիքի են, ինչը նշանակում է, որ Հայաստանը ստիպված է լինելու հաջորդ տասնամյակում ուսուցչական համակազմի յուրաքանչյուր երկու անդամից մեկին փոխարինել նորով: Այս գործընթացը կարող է էապես ազդել սովորողների ուսումնառության և կրթական արդյունքի վրա՝ բերելով դրա նվազման: Ավելին, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ուսուցիչների ընդամենը 11 %-ն է 30 տարեկանից ցածր և նոր ուսուցիչների թիվը զգալի քիչ է, ապա սա կարող է բերել ոչ միայն ուսուցիչների դասավանդման որակի նվազման՝ փոքր աշխատանքային փորձառության հետևանքով, այլ ընդհանրապես ուսուցիչների ֆիզիկական բացակայության: Արդեն այսօր տարեկան գրանցվում է ուսուցիչների 600-700 թափուր տեղ, որոնք չեն համալրվում կամ համալրվում են զգալի դժվարությամբ: Ընդ որում, խոսքը ոչ միայն գյուղական դպրոցների մասին է, այլ նաև քաղաքային: Ուսուցիչ գտնելու դժվարության մասին են խոսում նաև քաղաքային դպրոցների տնօրենները: Միջանկյալ լուծումները՝ ուսուցիչների գործուղման կարգի, տրանսպորտային ծառայությունների փոխհատուցման պայմանների բարելավման, էլեկտրոնային ուսուցման միջոցով ուսուցիչների բացակայության լրացման, չեն կարող համարվել համակարգային լուծումներ և կարգավորել խնդիրը: Ակնհայտ է, որ այժմեական են մանկավարժական կրթության խորքային բարելավման և ուսուցչի մասնագիտությունը՝ երիտասարդների կողմից նախընտրելի կենսագիծ դարձնելու մարտահրավերները:

44. Մասնագիտական կրթության ոլորտում առանձին խնդիր է բարձրագույն կրթության պահանջը արտադրական ուսուցման վարպետների նկատմամբ, որն էապես բարդացնում է որակյալ մասնագետների ներգրավումը ուսումնական հաստատություններ: Արդյունքում բազմաթիվ են դեպքերը, երբ հաստատությունները չեն կարողանում գերակա ոլորտներում ուսուցանվող մասնագիտություններով ներգրավել գործող որակյալ վարպետներին և ստիպված են լինում կամ հրաժարվել տվյալ դասընթացի ուսուցման գործընթացից կամ ներգրավել բարձրագույն կրթությամբ, սակայն տվյալ ուղղությամբ փորձառության ու մասնագիտացման ոչ բավարար մակարդակ ունեցող մասնագետների՝ նվազեցնելով կրթության որակը: Լրջագույն խնդիր է ոլորտում վարձատրության չափը, որը նույնպես էական խոչընդոտ է հանդիսանում որակյալ մասնագետներին ներգրավելու համար, ուստի անհրաժեշտ է ներդնել մասնագիտական զարգացման և վարձատրության խրախուսման փոխկապակցված մեխանիզմ՝ այս խնդիրները հասցեագրելու համար: Ոլորտում մարդկային ներուժի անհրաժեշտ զարգացումը կապահովվի նաև գործատուների հետ համագործակցության միջոցով վերջիններիս մասնագիտական կադրերին ուսուցման գործընթացում ներգրավելու ձևերի մեխանիզմների ներդրմամբ, հատկապես՝ գործնական բաղադրիչի դասավանդման մասում:

45. Բարձրագույն կրթության մակարդակում համալսարաններում նկատվում է դասախոսական անձնակազմի ծերացում հիմնականում ԲՏՃՄ ուղղություններով և ցածր վերարտադրողականություն, որի

արդյունքում նկատվում է գիտամանկավարժական անձնակազմի որակական անկում: Ղասախոսների 39%-ից ավելին 55 տարեկանից բարձր են, 21%-ից ավելին՝ 65-ից բարձր, իսկ մինչև 35 տարեկան դասախոսները ընդհանուրի մեջ կազմում են 16%: Ղասախոսների 44%-ը 35-55 տարիքային խմբում են: Հատկանշական է փաստել ծերացումը հատկապես ԲՏՃՄ (բնագիտություն, տեխնոլոգիա, ճարտարագիտություն, մաթեմատիկա) մասնագիտություններով, օրինակ ռադիոֆիզիկա մասնագիտությամբ գիտամանկավարժական անձնակազմի միջին տարիքը 60 է, ֆիզիկա մասնագիտությամբ՝ 59, ինֆորմատիկա և կիրառական մաթեմատիկա մասնագիտությամբ՝ 57, քիմիա մասնագիտությամբ՝ 56: Ավելին, մարզային բուհերում որոշ մասնագիտություններով մոտակա տարիներին մասնագետներ չլինելու պատճառով կարող է փակվեն կրթական ծրագրեր: Միջանկյալ լուծումները՝ դասախոսների գործուղումներով Երևանից դեպի մարզային բուհեր, չեն կարող լուծել համակարգային խնդիրը: Ղասախոսի աշխատանքը գրավիչ չէ երիտասարդների համար և առաջիկա տարիներին բուհական համակարգն ունի անհրաժեշտություն նոր կադրերով համալրման:

Ասպիրանտների և հայցորդների գիտական ղեկավարների միջին տարիքը բարձր է: Գիտական ղեկավարների 51%-ից ավելին 65 տարեկանից բարձր են, 25%-ից ավելին՝ 55-64 տարիքային խմբում են, իսկ ընդամենը 12%-ը՝ 45-55 տարիքային խմբում են: Ծերացման և սերնդափոխության հետ կապված խնդիրները ավելի խորն են ԲՏՃՄ մասնագիտություններով: Մասնավորապես, ԲՏՃՄ մասնագիտություններով գիտական ղեկավարների 62%-ից ավելին 65 տարեկանից բարձր են, իսկ ընդամենը 7%-ը՝ 45-55 տարիքային խմբում են:

46. Ուսուցիչները, ուսումնական հաստատությունների ղեկավար ու վարչական աշխատողները չունեն բավարար մասնագիտական գիտելիքներ և հմտություններ՝ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթական գործընթացն արդյունավետ կազմակերպելու համար: Գործող մասնագիտական զարգացման ծրագրերը չեն բխում առկա կարիքներից և հասցեական չեն: Մասնագիտական զարգացման տարբեր կարիքներ ունեցող ուսուցիչների համար գործել են նույն վերապատրաստման ծրագրերը, իսկ ղեկավար և վարչական աշխատողների պարբերական զարգացման ծրագրեր չեն իրականացվել: ՄԿՈՒ ոլորտում աշխատակիցների պարբերական վերապատրաստումներ նույնպես չեն իրականացվել, վերապատրաստումները եղել են տարբեր ծրագրերի շրջանակներում կամ տարբեր բաղադրիչներով, ինչը հնարավորություն չի տալիս ձևավորել մասնագիտական շարունակական զարգացման արդյունավետ մեխանիզմ: Ավելին, նման մեխանիզմը պետք է ուղղորդի դեպի ոլորտում ատեստավորման գործիքի ներդրումը, ինչը, չնայած օրենքով նախատեսված է եղել, սակայն չի գործել:

47. Կրթության կառավարման տեղեկատվական համակարգն (ԿԿՏՀ) ամբողջական չէ: Կրթության ոլորտի զարգացմանն ուղղված քաղաքականությունները հաճախ չեն ծառայում իրենց նպատակին, քանի որ, մեծամասամբ, հիմնված չեն փաստերի և իրավիճակային վերլուծությունների վրա: Ըստ էության հավաքվում են մեծ թվով տվյալներ, որոնք սակայն չեն վերստուգվում, վերլուծվում և օգտագործվում փաստահենք կրթական քաղաքականության վերանայման, մշակման և արդյունավետության բարձրացման համար: Մետատվյալներ հիմնականում սահմանված չեն կամ չեն համապատասխանում միջազգային ստանդարտներին: Կարիք կա առկա տեղեկատվական համակարգն այլ առկա համակարգերի հետ ներդաշնակեցման՝ սովորողների վերաբերյալ առավել ամբողջական և համապարփակ տվյալների համակարգ ձևավորելու և զարգացնելու նպատակով:

48. ԿԿՏՀ ամբողջականացմանը խոչընդոտող խնդիրներից են նաև գործարկման հետ կապված ոչ հստակ բաշխված իրավասությունները, ինչպես նաև համակարգերը կիրառող շահագրգիռ կողմերի թվային հմտությունների պակասը :

49. Ի թիվս ինստիտուցիոնալ և ծրագրային բնույթի խնդիրների՝ համակարգի ամբողջական գործարկմանը խոչընդոտող հիմնական գործոններից են նաև ուսումնական հաստատությունների կողմից անհրաժեշտ տեղեկատվությունը համակարգում ճշգրիտ ներկայացնելու անբավարար կարողությունները՝

սկսած համակարգի էությունն ու կարևորությունը գիտակցելուց մինչև թվային հմտությունների պակասը, ուսումնական հաստատություններում պատասխանատվության շրջանակի ոչ հստակ սահմանումը:

50. Կրթության ոլորտի ցածր արդյունավետության մյուս պատճառը ռեսուրսների անարդյունավետ օգտագործումն է, որն իր դրսևորումն է գտնում ինչպես արդյունքի վրա հիմնված ֆինանսավորման մեխանիզմների բացակայության, այնպես էլ ոլորտի հաստատությունների չկանոնակարգված տեղաբաշխման և կառուցվածքի տեսքով: Ֆինանսական կառավարման մեխանիզմները հնացած են: Տակավին խնդիր է ամբողջական անցումը ծրագրային բյուջետավորմանը:

51. Արդյունավետության առումով էական է ռազմավարական պլանավորումը՝ հիմնված խորքային ուսումնասիրությունների վրա: Մասնավորապես, 2012-2016 թվականներն ընկած ժամանակահատվածում ասպիրանտական կրթության համար ընդհանուր առմամբ հատկացվել է 1787 (նպաստի ձևով ուսման վճարի փոխհատուցմամբ (անվճար) առկա և հեռակա ուսուցմամբ) տեղ, իսկ 2016-2020 թվականների ժամանակահատվածում պաշտպանել է ընդամենը 625 ասպիրանտ (հատկացված տեղերի 35%-ը): Ատենախոսությունը պաշտպանածների միջինացված տոկոսը, հանրակրթունից շրջանավարտների համեմատությամբ, չորս տարիների համար կազմում է 0.29%, որը գրեթե 2,5 անգամ ցածր է Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության ՏՀԶԿ միջինացված 0.72% ցուցանիշից: Ուստի բուհերի և գիտահետազոտական կազմակերպությունների կողմից հայցված տեղերի ուսումնասիրության արդյունքում կարելի է եզրահանգել, որ պահանջարկը հիմնականում ներկայացվում է առանց խորքային ուսումնասիրությունների. որոշ ուղղություններով նկատվում է մասնագետների գերարտադրություն (օրինակ՝ տնտեսագիտության դասիչով նշված ժամանակահատվածում հատկացվել է 272 տեղ կամ ընդհանուր հատկացված տեղերի 15%-ը), իսկ որոշ դեպքերում առկա է պահանջարկ ունեցող մասնագետների պակասորդ (օրինակ՝ Գյուղատնտեսական արտադրության մեքենայացում և մեքենաներ դասիչով նշված ժամանակահատվածում հատկացվել է 9 տեղ և պաշտպանել է 4 ասպիրանտ): Թեթև արդյունաբերության նյութագիտություն, ապրանքագիտություն և տեխնոլոգիա դասիչով նշված ժամանակահատվածում որևէ հայտ չի ներկայացվել: Հատկանշական է, որ բուհերի և գիտահետազոտական կազմակերպությունների կողմից հիմնականում նպատակային և ամբողջությամբ չեն օգտագործվում հատկացված տեղերը: Ասպիրանտական կրթություն կազմակերպող գրեթե բոլոր բուհերի և գիտահետազոտական ինստիտուտների դեպքում առկա է պլանավորման և իրականացման խզում:

52. Ասպիրանտների տպագրությունները միջազգային վարկանիշային պարբերականներում ցածր տոկոս են կազմում, առավելապես՝ հումանիտար և հասարակական գիտությունների բնագավառում: Նշված բնագավառներում թեկնածուական ատենախոսությունների միայն 2-3%-ի հիմնական արդյունքներից մեկն տպագրվել է «Scopus» կամ «Web of Science Core Collection» շտեմարաններում ընդգրկված պարբերականներում, այն ինչ ԲՏՃՄ մասնագիտություններով այն հասնում է 60-70 %:

53. Ասպիրանտական կրթության կազմակերպումը և գիտական աստիճանաշնորհման պահանջները վերանայման կարիք ունեն՝ քանի որ դրանք այլևս արդիական չեն : Պետք է հստակեցվեն բուհերի ասպիրանտական կրթություն իրականացնելու չափանիշներն ու պայմանները: Ավելին, անհրաժեշտ է ներդնել նաև գիտահետազոտական, գիտատեխնիկական և նորարարական լուծումներ առաջադրող կրթության կազմակերպման համագործակցային նոր մոդելներ:

54. Պետական հատկացումներում կրթության ոլորտի մասնաբաժինը շարունակում է մնալ ցածր: Վերջին 5 տարիներին ՀՀ պետական բյուջեից կրթության ոլորտի ծախսերը ՀՆԱ-ի կազմում տատանվել են 2.0-2.4%-ի սահմաններում: Համեմատության համար կարելի է նշել, որ ՏՀԶԿ երկրներում ՀՆԱ-ում կրթության ծախսերը կազմում են միջինը 5.0%, իսկ Եվրամիության 23 երկրներում՝ միջինը՝ 4.5%:

55. Համաշխարհային բանկի՝ 2019-2023 թվականների Երկրի գործընկերության շրջանակի վերաբերյալ փաստաթղթում նշվում է, որ 2017 թվականի դրությամբ Հայաստանում կրթության ոլորտում պետական

- ծախսերը կազմել են 1,8 անգամ ցածր, քան միջինից բարձր եկամուտ ունեցող երկրների միջինը, և 2,5 անգամ ցածր, քան Եվրոպայի և Կենտրոնական Ասիայի երկրների միջինը: Համեմատության համար կարելի է նշել նաև, որ ՏՀԶԿ երկրներում ՀՀ պետական բյուջեում կրթության մասնաբաժինը կազմում է միջինը 11%:
56. Համայնքային բյուջեից նախադպրոցական ուսումնական հաստատությունների ֆինանսավորումը նույնպես լիարժեք կարգավորված չէ, ըստ մարզերի անհամամասն է և ուղղակիորեն կախված է համայնքի բյուջեի հնարավորություններից:
57. Ներկայում հանրակրթական մակարդակի հիմնախնդիրներից է թերհամալրված դպրոցների մեծ քանակությունը: Սովորողների համալրվածության միջին ցուցանիշը ՀՀ մարզերում և Երևան քաղաքում 2020 թվականին կազմել է 65.6% (ներառյալ նախարարության ենթակայությամբ գործող ավագ դպրոցները):
58. Թերհամալրված դպրոցները ոչ միայն տարածքային անհամամասնություններ են առաջացնում, այլև ֆինանսավորման բևեռացում: Չնայած նրան, որ խիստ թերհամալրված դպրոցներում մեկ սովորողի հաշվով ծախսը մի քանի անգամ գերազանցում է լրիվ համալրված դպրոցների նույն ցուցանիշը, դրանցում կրթության որակի ապահովման հարցը շարունակում է մնալ խնդրահարույց: Անհրաժեշտ է մշակել և իրացնել գյուղական թերհամալրված դպրոցներում կրթական որակյալ ծառայությունների կազմակերպման հստակ մեթոդաբանություն, որը ներկայումս փորձարկվում է:
59. Մասնագիտական կրթության մակարդակում պետական ֆինանսավորման շրջանակում կիրառվող ծախսային նորմատիվները հաշվարկվել են դեռևս 90-ականներին և դրանից հետո, բացառությամբ առանձին դեպքերի, հիմնականում չեն վերանայվել: Այդ առումով, ներկայում նշված նորմատիվները հիմնականում չեն արտահայտում համապատասխան ծախսերի իրական մակարդակը և դրանց կիրառման արդյունքում հաստատություններին տրամադրվող ֆինանսական միջոցները բավարար չեն գործող կրթական չափորոշիչներին համապատասխան որակյալ կրթություն կազմակերպելու համար՝ հատկապես տեխնոլոգիապես բարդ և նյութատար մասնագիտությունների պարագայում: Ավելին, մասնագիտական կրթության և ուսուցման ոլորտի զարգացման միտումները, և հատկապես, աշխատանքի վրա հիմնված ուսումնառության զարգացումը ենթադրում են, որ հաստատությունների ֆինանսավորման և կառավարման մեխանիզմները պետք է էապես փոխվեն՝ մասնավորապես անցում անելով դեպի մասնավորի հետ համատեղ կառավարման մոդելները և ֆինանսավորման բազմազանությունը՝ համադրելով մասնավոր ոլորտի ֆինանսավորումը, հաստատությունների ձեռնարկատիրական գործունեությունը և պետական նպատակային ֆինանսավորումը: Առանձին խնդիր է ոլորտում տրամադրվող կրթաթոշակային քաղաքականությունը, որին հատկացվում են զգալի միջոցներ, սակայն մեկ ուսանողին հատկացվող կրթաթոշակը տատանվում է 4-5 հազար ՀՀ դրամի սահմաններում, ինչը չի կարող խթան հանդիսանալ սովորողների առաջադիմության ու կրթական արդյունքի համար: Արդյունքում հատկացված միջոցները չեն կարող համարվել նպատակային: Անհրաժեշտ է վերանայել կրթաթոշակի չափը՝ մեծացնելով ամեն առանձին ուսանողին տրվող կրթաթոշակը և հստակեցնելով կրթաթոշակի տրամադրման պայմաններն ու պահանջները:
60. Ներկայում ՀՀ պետական բյուջեից ֆինանսավորվում են ուսումնական հաստատությունների ընթացիկ բնույթի վարչական և զուտ կրթական ծախսերը, ընդ որում՝ խոշորագույն մասնաբաժինը կազմում են աշխատավարձի գծով հատկացումները (այլնային ծախսերի ավելի քան 80%-ը), ինչից պարզ է դառնում, որ առանց ֆինանսավորման նոր մեխանիզմների ներդրման, խոսել ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործման մասին անիմաստ է:
61. Բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների տարեկան բյուջեներում պետության մասնակցության ցածր մակարդակով պայմանավորված՝ մեծացել է բուհերի զգայունությունն ուսանողների թվի նկատմամբ, և բացակայում է ցածր առաջադիմությամբ ուսանողների կրթությունն ընդհատելու միտումը: Դիպլոմավորման միջին տոկոսը 2017-2020 թվականների համար, բակալավրի մակարդակում միջինում կազմել է ընդունված ուսանողների 81%-ը կամ հանրակրթության շրջանավարտների 44.6%-ը: Նշված ցուցանիշը 13.8%-ով բարձր է Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության (ՏՀԶԿ)

միջինացված 30.8% ցուցանիշից: Մագիստրոսի կրթական ծրագրով 2017-2019 թվականներին շրջանավարտների դիպլոմավորման տոկոսը ընդունվածների համեմատ միջինում կազմել է 76% կամ 13.75% հանրակրթության շրջանավարտների համեմատ, որը համընկնում է ՏՀԶԿ 13.8 % միջին ցուցանիշի հետ:

62. Ելնելով ֆորմալ կրթության ֆինանսավորման նկարագրված խնդիրներից, անհրաժեշտություն է առաջանում ոչ միայն ըստ կրթական մակարդակների վերանայել ու մշակել պետական ֆինանսավորման նոր մեխանիզմներ, այլև ներդնել ձկուն գործիքներ, որոնք թույլ կտան, ապահովելով նվազագույն անհրաժեշտ ֆինանսավորումը, լրացուցիչ ֆինանսավորում հատկացնել «լավագույն գործունեություն ծավալող» ուսումնական հաստատություններին: Կատարողականի արդյունքային ցուցանիշներ (ԿԱՑ–KPI) հիման վրա լրացուցիչ հատկացումների տրամադրման գործիքի կիրառումը կարող է էապես բարելավել կրթության ոլորտի կառավարման արդյունավետությունը:

63. Տարբեր մակարդակների ուսումնական հաստատությունների տեղաբաշխվածությունը հանրապետությունում անհամաչափ է, ինչը խնդիրներ է ստեղծում ինչպես մատչելիության, այնպես էլ ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործման տեսանկյունից: Օրախնդիր է հանրապետությունում կրթական որակյալ ծառայությունների քարտեզի կազմումը՝ մասնագիտությունների ճիշտ տեղաբաշխմամբ:

64. Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում սովորողների կեսից ավելին՝ 55.1%-ը, իրենց ուսումը ստացել են Երևանում, թեև այստեղ է գտնվում այդ հաստատությունների 35.5%-ը: Բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների աշխարհագրական կենտրոնացվածության աստիճանն ամենաբարձրն է. բարձրագույն կրթության առաջին աստիճանում կրթական ծրագրեր իրականացնող բուհերի 80%-ը տեղաբաշխված է եղել Երևանում: Ուսանողների 84%-ը սովորել է Երևանի բուհերում, 5%-ը՝ Շիրակի, 4%-ը՝ Լոռու, իսկ 7%-ը՝ այլ մարզերի բուհերում: Մյուս կողմից ուսանողների զգալի մասն իր ուժերով է լուծում կեցության խնդիրը՝ հանրակացարանային ոչ բավարար պայմանների առկայության պատճառով:

65. Այսպիսով, բարձրագույն կրթության ծառայությունների մատուցման աշխարհագրության վերաբերյալ ռազմավարական մոտեցման բացակայությունը խորացնում է ուսումնական հաստատությունների գործունեության արդյունավետությանը խոչընդոտող գործոնները տարածքային անհամաչափության, նյութատեխնիկական բազայի ոչ լիարժեք կիրառելիության, ֆինանսավորման ոչ ձկուն մեխանիզմների և, առհասարակ, կրթական արդյունքի ստեղծման առումներով: Օրինակ բուհերում ընդունելության 29%-ը իրականացվում է չորս մասնագիտությամբ՝ «Մասնագիտական մանկավարժություն», «Տնտեսագիտություն», «Կառավարում» և «Իրավագիտություն»: Այս բոլոր մասնագիտությունները հասարակագիտական ոլորտում են և ԲՏԾՄ մասնագիտությունների համեմատ՝ շատ ավելի քիչ ծախսատար: Հասկանալի է, որ ցածր ծախսատարության պատճառով, բուհերից շատերը իրականացնում են կրթություն հենց այս մասնագիտություններով: Իսկ այնպիսի մասնագիտություններ, որոնք զարգացած տնտեսություններում ունեն բարձր պահանջարկ, օրինակ՝ «Վիճակագրություն», «Տեղեկատվական համակարգեր», «Տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ», «Նյութագիտություն և նոր նյութերի տեխնոլոգիա», «Կենսաբանություն», բուհերում ուսուցանվում են քիչ թվով՝ այս բոլորը միասին գումարային տարեկան կազմում է 473 շրջանավարտ է, որը կազմում է բակալավրի կրթական ծրագրով ընդհանուր շրջանավարտների 3.7%-ը: Տեխնոլոգիական զարգացման, արհեստական բանականության զարգացման հեռանկարի ներքո այս մասնագետները ապագայում ունենալու են մեծ դեֆիցիտ:

66. Համաշխարհային տնտեսական և սոցիալական զարգացման ներկայիս միտումները ստիպում են հասարակություններին անընդհատ կրթվելու և ձեռք բերելու նոր գիտելիքներ և հմտություններ, և այստեղ մեծ դեր է խաղում նաև ոչ ֆորմալ կրթական համակարգը ներառող լրացուցիչ և շարունակական կրթությունը: Այդ ոլորտը ՀՀ-ում դեռ իր զարգացման սաղմնային վիճակում է, և նման ոչ ֆորմալ կրթական ծրագրեր

յուրացնելու կամ ավարտելու մասին հավաստող վկայականները ՀՀ-ում ճանաչելու, ինչպես նաև դրանց որակի հավաստման և հավատարմագրման մեխանիզմներն անկատար են:

67. Մրցունակ կրթական համակարգ ունենալու համար անհրաժեշտ է լինել միջազգային կրթական գործընթացների ոչ միայն ակտիվ մասնակից, այլ նաև հավելյալ արժեք ստեղծող և ունակ՝ կրթական ծառայություններ արտահանելու: Այս առումով անհրաժեշտ է բարձրացնել ՀՀ կրթական համակարգի միջազգային գրավչությունը, Հայաստանի դիրքը կարիք ունի առավել ամրապնդման ինչպես երկրի բուհերի աշխարհի լավագույն բուհերի ցանկ մտնելու, այնպես էլ մեր կրթական նորարարությունները համաշխարհային հարթակներում ճանաչելի դարձնելու առումով:

68. Կրթության համակարգի իրավական ակտերում, ոլորտի առնչվող փաստաթղթերում առկա է կիրառվող եզրույթների խառնաշփոթ: Նույն եզրույթը տարբեր ենթահամակարգերում օգտագործվում է տարբեր իմաստներով, կան ոչ հստակ թարգմանություններ: Անհրաժեշտ են աշխատանքներ կրթական համակարգի եզրույթների հստակեցման ուղղությամբ: Ամբողջական վերանայման կարիք ունի «Կրթության մասին» օրենքը՝ կրթական ամբողջական օրենսգրքի մշակման տրամաբանությամբ:

II. ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՄԻՆՉԵՎ 2030 ԹՎԱԿԱՆԸ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՏԵՍԼԱԿԱՆԸ

69. Հայաստանում մարդկային կապիտալը դիտվում է որպես երկրի զարգացման հիմնական ռեսուրս, իսկ կրթությունը՝ մարդկային կապիտալի զարգացման որոշիչ գործոնը:

70. Լինելով փոքր պետություն, մարդկային կապիտալի տեսանկյունից կարևորվում է յուրաքանչյուր քաղաքացին, հասարակության յուրաքանչյուր անդամ՝ որպես մարդկային կապիտալի մի մասնիկ:

71. Կրթության զարգացման տեսլականն է. յուրաքանչյուրն օժտված է որոշակի տաղանդով, և կրթության համակարգի առաքելությունն է բացահայտել և հնարավորինս զարգացնել յուրաքանչյուրի տաղանդները՝ ընդլայնելով իր երկրում սեփական բարեկեցությունն ապահովելու անհատի հնարավորությունները, որի երաշխավորը պետք է լինեն մրցունակ տնտեսությունն ու կայուն պետությունը:

72. **Ծրագրի վերջնական նպատակն է.**

Ձևավորել ազգային և համամարդկային արժեքների վրա հիմնված, Հայաստանի Հանրապետության զարգացմանը միտված արդյունավետ և միջազգայնորեն մրցունակ կրթական համակարգ, որը յուրաքանչյուրին, կյանքի բոլոր փուլերում, հնարավորություն է տալիս ստանալ իր կարիքներին և ընդունակություններին համապատասխան որակյալ կրթություն, ապահովում է իր երկրում սեփական բարեկեցության կառուցման համար անհատի մրցունակ մասնագիտական պատրաստվածությունը, ինչպես նաև ակտիվ քաղաքացիական դիրքորոշումը իր իրավունքների և պարտականությունների գործադրման, հանրային հոգատարության, պետության բազմաբաղադրիչ անվտանգության ապահովմանը մասնակից դառնալու պատրաստակամության ուղղությամբ:

73. Սույն վերջնական նպատակի իրականացման համար մինչև 2030 թվականը սահմանվում են հետևյալ ռազմավարական ուղղությունները.

1) **համընդհանուր ներառական սովորողակենտրոն կրթական միջավայրի ստեղծում**, որը յուրաքանչյուր քաղաքացու համար կյանքի բոլոր փուլերում հասանելի կդարձնի իր զարգացման և անձնային առանձնահատկություններից բխող որակյալ և արդյունավետ կրթական ծառայությունները ՀՀ ողջ տարածքում,

2) **կրթության արդյունավետության բարձրացում**, ինչը կապահովի ռեսուրսի (ներառյալ մարդկային) առավելագույն օպտիմալ և արդյունահենք տեղաբաշխում, համակարգի գործընթացային, ծախսային և կառավարման արդյունավետության բարձրացում,

3) *կրթական ծառայությունների և արտադրանքի միջազգայնացում և արտահանում*, որը խարսխված է լինելու միջազգային կրթական տիրույթում և համակարգերում հայկական կրթական համակարգի ամբողջական և բովանդակային ինտեգրման, ինչպես նաև հայկական կրթական ծառայությունների և արտադրանքի արտահանման վրա՝ շահեկանորեն փոխակերպելով Հայաստանի դերը գլոբալ կրթական համակարգում:

74. Սույն Ծրագրի հիմքում դրվել են հետևյալ արժեքային և գործառնական սկզբունքները.

- 1) մարդակենտրոնություն՝ կրթության ոլորտում յուրաքանչյուր որոշում կայացնելիս,
- 2) կրթական հաստատությունների ինքնավարության և ակադեմիական ազատությունների, հանրային հաշվետվողականության ու թափանցիկության հավասարակշռում,
- 3) կրթական գործընթացի կազմակերպման մեջ բոլոր շահակիցների և շահառուների պատասխանատվության առկայություն, նրանց հանդեպ վստահություն,
- 4) ներառականություն և մասնակցայնություն՝ կրթության բնագավառի պետական, փաստահենք քաղաքականության մշակումն ու իրականացումը պետք է ընդգրկի հասարակության բոլոր խավերը: Յուրաքանչյուր ֆիզիկական և իրավաբանական անձի փոխադարձ կապի գործուն ու թափանցիկ համակարգի ներդրմամբ պետք է հնարավորություն ընձեռվի ներդրում ունենալու որոշումների կայացման, ծառայությունների մատուցման և արդյունքների գնահատման գործընթացներում,
- 5) կրթության հասանելիությանը, սոցիալական պաշտպանությանն ու աղքատության հաղթահարմանն ուղղված գործողությունների միջև սերտ կապի և համընթացության (սիներգիայի) ապահովում՝ հաշվի առնելով աղքատության և մասնավորապես մանկական՝ աղքատության բարձր մակարդակը և վերջինիս մեծ ազդեցությունը կրթության արդյունքի վրա,
- 6) ազգային և համամարդկային արժեքների համադրում՝ Հայաստանի կրթական համակարգը միջազգային կրթական համակարգի անբաժանելի մաս լինելով, ակտիվորեն ներգրավված է եվրոպական և տարածաշրջանային կրթական ինտեգրացիոն գործընթացներում՝ ազգային շահերի, կրթական առաջադեմ ավանդույթների և նվաճումների պահպանմամբ ու զարգացմամբ,
- 7) տարածքային համաչափ զարգացում, որը կայուն զարգացման կարևոր նախադրյալ է: Կրթության համակարգում հավասարության ապահովումը և տարածքային անհամաչափ զարգացման մեղմումը պետք է լինեն իրականացվող քաղաքականության անկյունաքարային սկզբունքները,
- 8) օտարերկրյա պետությունների հայկական կրթօջախների և համայնքային կառույցների հետ շարունակական երկխոսության ապահովում՝ կրթության ոլորտում համահայկական օրակարգի ձևավորման և խնդիրների հասցեագրման համար,
- 9) կրթական միջավայրի և համակարգի հարմարվողականություն և դիմակայունություն ճգնաժամային իրավիճակներին,
- 10) Եվրոպական կրթական տարածքի 2021-2030 ռազմավարական շրջանակով սահմանված «կանաչ» կրթության միջոցով շրջակա միջավայրի կայունության ապահովում՝ հասարակությանը «Եվրոպական կանաչ գործարքի» վերաբերյալ իրազեկելու և ներգրավվելու համար, որը նույնպես կայուն զարգացման նպատակների նախադրյալներից է,
- 11) գերազանցության խրախուսում:

III. ԾՐԱԳՐԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՈԱԶՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

75. Ծրագրի իրականացումը նախատեսում է փոխկապակցված քայլերի իրականացում բոլոր երեք ռազմավարական ուղղություններով:

76. Ծրագրի վերջնական նպատակին հասնելու համար պետք է մեղմացվեն և աստիճանաբար վերացվեն բոլոր այն գործոնների ազդեցությունները, որոնք դեռևս խոչընդոտում են առանց սահմանափակումների

բոլորի համար որակյալ կրթություն ստանալու հավասար հնարավորությունների ապահովումը՝ կրթական ծառայությունների բազմազանեցման, ֆինանսավորման նպատակայնության բարձրացման, հանրային համերաշխության ձևավորման և այլ հնարավոր միջոցներով:

Համընդհանուր ներառական սովորողակենտրոն կրթական միջավայրի ստեղծում

77. Համընդհանուր ներառական, սովորողակենտրոն կրթական միջավայրի ստեղծումը ենթադրում է բոլորի համար որակյալ կրթական ծառայությունների մատչելիություն և հասանելիություն հանրապետության ողջ տարածքում: Այս ուղղությամբ քաղաքականությունների ու գործողությունների շրջանակը ներառում է.

1) հասանելի և մատչելի ուսումնական հաստատությունների (նախադպրոցական, հանրակրթական և ՄԿՈՒ) ու կրթական ծրագրերի համընդհանուր ծածկույթի ապահովում, մասնավորապես.

ա. ուսումնական հաստատությունների և կրթական ծրագրերի կլաստերային տեղաբաշխման սկզբունքների մշակում, և դրանց համապատասխան հաստատությունների և ծառայությունների ցանցի զարգացում՝ հաշվի առնելով տարածքային համաչափ զարգացման և ազգային անվտանգության առաջնահերթությունները՝ միտված կրթության բոլոր մակարդակներում ֆորմալ և ոչ ֆորմալ կրթության մատչելիությանը,

բ. նախնական, միջին մասնագիտական և բարձրագույն կրթական ծրագրերի վերաբաշխում՝ համապատասխանեցնելով դրանք տարածքային զարգացման գերակայություններին և ապահովելով սովորողների ու դասավանդող անձնակազմի տեղափոխման և նվազագույն ստանդարտներին համապատասխան կացության մեխանիզմները,

գ. նախնական, միջին մասնագիտական և բարձրագույն կրթական ծրագրերի ու մասնագիտությունների ցանկերի վերանայում և տարանջատում ըստ կրթական մակարդակների՝ աշխատաշուկայի պահանջներին համապատասխան,

դ. ապագա աշխատաշուկայի գիտելիքների և հմտությունների անհրաժեշտությունից ելնելով պետական պատվերի ձևավորման միջնաժամկետ ու երկարաժամկետ պլանավորման ինստիտուցիոնալ մեխանիզմների ներդրում պետական համապատասխան կառույցի կողմից այդ գործառույթի պատվիրակման միջոցով: Պետական պատվեր ձևակերպելիս Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը հաշվի կառնի ինչպես աշխատաշուկայի կարիքները, այնպես և պետության ռազմավարական առաջնահերթությունները, որոնք կուսումնասիրվեն այդ գործառույթն իրականացնող կառույցի պարբերական հետազոտություններով: Ընդ որում համայնքներում առավել պահանջարկ վայելող աշխատատեղերի համալրման խնդրի համաչափ կարգավորման նպատակով ՀՀ կառավարությունը կնախատեսի լրացուցիչ խթանող քայլեր, ինչպես օրինակ նպատակային ընդունելությունը՝ կրթության մեջ ներգրավվածության խթանումը կապակցելով լիազոր մարմնի կողմից նշանակված վայրում որոշակի ժամանակահատված աշխատելու սովորողի պարտավորությամբ,

ե. հեռավար կրթական ծառայությունների, էլեկտրոնային բաց պաշարների, առցանց դասընթացների ներդրում կրթության բոլոր մակարդակներում, այդ թվում՝ գյուղական և սահմանամերձ համայնքների համար,

2) ուսումնական ենթակառուցվածքների ապահովում.

ա. ուսումնական հաստատությունների շենքային պայմանների բարելավում, ուսումը խթանող, գրավիչ, ապահով և անվտանգ, բազմաֆունկցիոնալ ֆիզիկական և ժամանակակից թվային տեխնոլոգիաներով հագեցած միջավայրի ստեղծում՝ հաշվի առնելով կրթության նորացող մեթոդաբանությունը, անվտանգության և համընդհանուր մատչելիության չափանիշները,

բ. ուսումնական հաստատությունների ուսումնական գույքի, ժամանակակից համակարգչային սարքավորումների շարունակական արդիականացում, համացանցի որակյալ հասանելիության ապահովում, ժամանակակից հետազոտական ենթակառուցվածքների, մարզադահլիճների, ֆիզիկական և թվային ԲՏՃՍ և

այլ լաբորատորիաների և գրադարանների, նորարարական ոճով կահավորված անհատական և թիմային աշխատանքների տարածքների ստեղծում,

գ. հանրակրթական ուսումնական հաստատություններում սովորողակենտրոն կրթական միջավայրի ստեղծում՝ մասնավորապես սովորողների սննդի կազմակերպման և արտադասարանական, արտալսարանային խմբակների և դասընթացների ծավալների ընդլայնմամբ,

դ. ՄԿՈՒ հաստատությունների դեպքում ձևում մոտեցումների կիրառում՝ աշխատանքի վրա հիմնված ուսումնառության խրախուսման շրջանակներում ոչ միայն շեշտադրելով հաստատություններում ենթակառուցվածքների արդիականացման խնդիրը, այլ առավելապես ընդլայնելով գործատուների հետ համագործակցությամբ գործատուների ենթակառուցվածքները ուսումնառության գործընթացում օգտագործելու հնարավորությունները,

ե. ՄԿՈՒ հաստատությունների դասակարգում հանրապետական և տեղային նշանակության՝ հանրապետական նշանակության հաստատությունների համար սահմանելով ենթակառուցվածքային հավելյալ պահանջներ, օրինակ՝ հանրակացարանային և այլն,

զ. բոլոր բուհերի համար սահմանել նվազագույն միասնական լիցենզավորման և հավատարմագրման ստանդարտներ ըստ ենթակառուցվածքների, ընդհանուր տարածքի, կառավարման, ուսանող/դասախոս հարաբերակցության, ռազմավարական նպատակադրումների և այլ միջազգայնորեն ընդունելի չափանիշների,

է. պետական բուհերի խոշորացում՝ ըստ ուղղությունների, գիտահետազոտական ինստիտուտների հետ միավորում՝ հետազոտությունների որակի և մրցունակության բարձրացման ինչպես նաև արդյունավետ սերնդափոխության նպատակով,

ը. բուհերի խոշորացման ծրագրի շրջանակներում բուհերի կառավարման համակարգի վերանայում, այդ թվում՝ բուհական կառավարիչների վերաորակավորման, պարտադիր վերապատրաստման համակարգի իրավական հենքի ներդրում, խոշորացված բուհերում ժամանակավոր կառավարիչների նշանակում,

3) կրթության կազմակերպման սովորողակենտրոն մեխանիզմների ընդլայնում.

ա. սովորողների կրթական խնդիրների ու կարիքների համալիր և համապարփակ գնահատման ու արձագանքման կառուցակարգերի և համակարգի ներդրում

բ. ոչ ֆորմալ կրթության շրջանակներում կրթական հաստատությունների ներգրավում համայնքային նշանակության ծրագրերում, որոնց իրագործման արդյունքները կրթական հաստատության սովորողների կողմից կներառվեն իրենց կրեդիտավորման համակարգում,

գ. պարտադիր կրթությունից դուրս մնալու ռիսկերի կանխարգելման, դուրս մնացած երեխաների հայտնաբերման և նրանց կրթական համակարգ վերաներառման արդյունավետ մեխանիզմների գործարկում:

դ. ավագ դպրոցում ուսումնական կրեդիտների ներդրում՝ հեռանկարով, որ դրանք կկարողանան փոխանցվել միջին մասնագիտական և բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների կրթական ծրագրեր, ինչպես նաև հորիզոնական հարթության մեջ հնարավորություն կընձեռեն կրեդիտներ բերել արհեստագործական, միջին մասնագիտական և արտադպրոցական ծրագրերից,

ե. կարճաժամկետ մասնագիտական կրթական ծրագրերի ընդլայնում, այդ թվում՝ մեծահասակների կրթության ծրագրերի շրջանակներում գերակա ոլորտներում ընդգրկված աշխատակիցների վերապատրաստումների միջոցով,

զ. արհեստագործական և միջին մասնագիտական կրթական ծրագրերից դեպի բուհ անցման իրականացում կրեդիտային համակարգի միջոցով,

է. բարձրագույն կրթության հիմնական կրթական ծրագրերի իրականացում ուսանողի լրիվ կամ մասնակի բեռնվածությամբ, այդ թվում՝ հեռավար ուսումնառության ձևերով,

ը. նախընթաց կրթության և փորձառության արդյունքների ձանաչում,

թ. ֆորմալ և ոչ ֆորմալ կրթության կրեդիտների հաշվառման և փոխանցման մեխանիզմների ներդրում հանրակրթության, մասնագիտական կրթության և ուսուցման, բարձրագույն կրթության, շարունակական ու լրացուցիչ կրթության համակարգում, ոչ ֆորմալ կրթական ծրագրերի ռեեստրի ստեղծում,

ժ. բարձրագույն կրթություն ստանալու համար ֆինանսական աջակցության նոր մեխանիզմների մշակում և բազմազանեցում, այդ թվում՝ կրթաթոշակների տրամադրման մեխանիզմների էական լավարկման միջոցով,

ժա. բարձր առաջադիմություն ցուցաբերող, սակայն սոցիալապես անապահով կամ վճարունակության ոչ բավարար մակարդակ ունեցող ուսանողներին պետական կրթաթոշակների տրամադրում և փոխհատուցում՝ բացառելով անվճարունակության պատճառով նման ուսանողների բուհական կրթական համակարգից դուրս մնալու դեպքերը,

ժբ. բուհական անձեռնամխելի դրամագլխի ձևավորում,

ժգ. բարձրագույն կրթության տարբեր մակարդակներում ընդունելության նոր մեխանիզմների մշակում և ներդրում,

ժդ. համընդհանուր ներառական կրթությանն անցում կրթության բոլոր մակարդակներում,

4) կարողությունների և վերջնարդյունքների վրա հիմնված կրթական գործընթացի կազմակերպում,

5) կրթական չափորոշիչների և ծրագրերի բարելավում, մասնավորապես.

ա. ՀՀ որակավորումների ազգային շրջանակի հետագա կատարելագործում և ամբողջական ներդրում՝ ապահովելով որակավորումների համադրելիությունը եվրոպական որակավորումների համապարփակ շրջանակի հետ և համապատասխանությունը ժամանակակից ու առաջանցիկ աշխատաշուկայի և հասարակության զարգացող պահանջներին,

բ. որակավորումների ազգային շրջանակի ինքնահավաստագրման գործընթացի իրականացում, ոչ ֆորմալ որակավորումների, այդ թվում՝ միկրո-որակավորումների (micro-credentials) նախատեսելու հնարավորություն՝ որպես շարունակական կրթության բաղադրիչ,

գ. բարձրագույն կրթության բոլոր մակարդակներում կրթական ծրագրերի արդիականացում՝ դրանք համապատասխանեցնելով ժամանակի պահանջներին, կարողությունների վրա հիմնված և միջազգայնորեն ընդունված չափանիշներին, մասնավորապես կարևորելով մաթեմատիկայի, բնական գիտությունների, ճարտարագիտության և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների, «կանաչ» կրթության, օտար լեզուների ուսուցումը, ինչպես նաև սովորողների քննադատական, վերլուծական, նորարարական, ինքնուրույն և ստեղծագործական մտածողության զարգացումը,

դ. բարձրագույն կրթության բոլոր մակարդակներում օտար լեզվով դասավանդման հնարավորությունների ընդլայնում և հավասար հնարավորությունների ստեղծում ինչպես հայերեն այնպես էլ օտար լեզվով դասավանդվող կրթական ծրագրերի համար,

ե. բարձրագույն կրթության մակարդակում որոշ մասնագիտությունների գծով կարգավորվող մասնագիտությունների հասկացության սահմանում և ներդրում: Այս անհրաժեշտությունը կա, քանզի միջազգային փորձը ի ցույց է դնում, որ առանձին մասնագիտություններ, ինչպես օրինակ՝ բժշկությունը, մանկավարժությունը, ճարտարապետաշինարարությունը, իրավագիտությունը, կարիք ունեն առանձին իրավակարգավորումների,

զ. պետությանի ռազմավարական առաջնահերթություններից ելնելով բարձրագույն կրթության համակարգում ռազմական, առողջապահական, արտակարգ իրավիճակների և բնակչության քաղաքացիական պաշտպանությանն ուղղված կրթական ծրագրերի արդիականացում,

է. գերատեսչական բուհերում բարձրագույն կրթական ծրագրերի իրականացում միայն տվյալ ոլորտին յուրահատուկ վերջնարդյունքներին համապատասխան,

ը. առանձնակի շեշտադրում սովորողների ռազմահայրենասիրական դաստիարակությանը, հայրենաձանաչողության ու ազգային արժեհամակարգի ձևավորմանը՝ այս համատեքստում կարևորելով նաև հայրենագիտական առարկաների ուսուցման արդյունավետության խթանումը,

թ. ազգային փոքրամասնությունների համար որակյալ կրթության հասանելիության ապահովում, այդ թվում՝ բարձրագույն կրթության մակարդակում, ուսուցիչների համապատասխան պատրաստման, ուսուցիչների շարունակական վերապատրաստման և որակավորման բարձրացման, ազգային փոքրամասնությունների լեզուներով ուսուցիչների խրախուսման տարբեր եղանակների ներդրման, ազգային փոքրամասնությունների կոմպակտ բնակության վայրերում նախադպրոցական կրթության ծածկույթի շարունակական ընդլայնման և այլ միջոցներով,

ժ. տարածաշրջանային երկրների լեզուների (պարսկերեն, թուրքերեն, վրացերեն, ադրբեջաներեն) դասավանդման ներդրում կրթական համակարգում,

ժա. ուշադրության հատկացում մասնագիտական կողմնորոշմանը և կարիերայի ուղղորդմանը, ստեղծելով համապատասխան կենտրոններ և ներդնելով ձեռներեցության ուսուցում կրթական այն մակարդակներում, որտեղ դրանք բացակայում են, բուհ-դպրոց կապի ամրապնդման և արդյունավետության բարձրացման նպատակով ասպիրանտների ներուժի օգտագործում լավագույն դպրոցականների մասնագիտական կողմնորոշման համար,

ժբ. աշխատանքի վրա հիմնված ուսուցման մեխանիզմների համակարգային ներդրում,

ժգ. բարձրագույն կրթության երրորդ աստիճանի արդիականացում՝ անցում միաստիճան (PhD) համակարգի, ասպիրանտական կրթության և գիտական աստիճանաշնորհման չափանիշների ու պայմանների հստակեցում՝ համապատասխանեցնելով միջազգային չափանիշներին,

ժդ. դոկտորական ծրագրերի բարելավում ՀՀ առաջատար բուհերում կամ բուհերի համագործակցության արդյունքում՝ անհրաժեշտության դեպքում կրթության կազմակերպման նոր մոդելների ներդրմամբ,

ժե. առնվազն 3 անգամ ասպիրանտական կրթության տեղերի ավելացում,

ժզ . կլինիկական ռեզիդենտուրայի ծրագրային փուլի իրականացում ինչպես գիտակրթական հաստատություններում, այնպես էլ Առողջապահության նախարարության կողմից լիցենզավորված բժշկական ծառայություններ մատուցող կազմակերպություններում,

ժէ. որակի վերահսկողության գործիքակազմի մշակում և ներդրում:

6) մանկավարժական կրթության արդիականացում.

ա. ժամանակակից դասավանդման մեթոդներին տիրապետող և դրանք կիրառող բարձր մասնագիտական որակավորում և պատրաստվածություն ունեցող մանկավարժական ու դասախոսական կազմի ապահովում, այդ թվում մանկավարժական գործունեությամբ զբաղվելու ձկուն մեխանիզմների ներդրմամբ, ինչպես օրինակ՝ մանկավարժական անհրաժեշտ կրեդիտների ստացման կարճաժամկետ ծրագրերի առկայություն բարձրագույն մասնագիտական կրթության պարագայում,

բ . դասավանդող անձնակազմի համալրման (այդ թվում սփյուռքի առաջատար մասնագետների ներգրավմամբ) արդյունավետ մեխանիզմների մշակում և ներդրում,

գ. բուհերում պրոֆեսորադասախոսական կազմի համալրման, մասնագիտական առաջխաղացման ինչպես նաև ատեստավորման և վերապատրաստման արդյունավետ մեխանիզմների մշակում ու ներդրում՝ սահմանելով հստակ պահանջներ և այն փոխկապակցելով աշխատանքի վարձատրության հետ, հրավիրյալ պրոֆեսորների ավելացում բուհերում օգտագործելով նաև սփյուռքահայ գիտնականներին,

դ. դասավանդելու իրավունքի համար մասնագիտական որակավորման բարձր պահանջների ամրագրում,

ե. մանկավարժական կրթության արդիականացում՝ ապահովելով որակավորման բնութագրերի, շրջանավարտների մասնագիտական գիտելիքների և կարողությունների համապատասխանությունը ժամանակակից պահանջներին, ուսումնական պրակտիկայի արդյունավետ համակարգի ներդրում,

զ. դասավանդողների վերապատրաստման, մասնագիտական և արժանիքահենք առաջխաղացման և խրախուսման հնարավորությունների՝ ներառյալ ատեստավորման, ընդլայնում՝ փոխկապակցելով այն

աշխատանքի արժանապատիվ վարձատրության մեխանիզմների հետ, վերապատրաստումների արդյունավետության մոնիթորինգի և գնահատման մեխանիզմների մշակում ու ներդրում,

է. մանկավարժական գործունեության հեղինակության և հանրային դերի բարձրացմանն ուղղված միջոցառումների իրականացում,

ը. մանկավարժների սոցիալական երաշխիքների համալիր մոտեցման մշակում՝ ըստ անհրաժեշտության օրենսդրական համապատասխան փոփոխությունների միջոցով,

թ. ասպիրանտների և հայցորդների գիտական ղեկավարների միջին տարիքային ցուցանիշը բարելավելու համար գիտական և ակադեմիական գործունեությամբ զբաղվելու գրավչությունը բարձրացնելու մեխանիզմների մշակում և ներդրում,

7) էլեկտրոնային ուսումնական պաշարների և ուսումնական գրականության որակական բարելավում, մասնավորապես.

ա. դասագրքերի որակի բարելավում, համապատասխանեցում առարկայական ծրագրերին և չափորոշիչներին, դրանց բովանդակային համապատասխանեցում սովորողների տարիքային, ճանաչողական և հոգեկան զարգացման առանձնահատկություններին,

բ. հայալեզու, ինչպես նաև ազգային փոքրամասնությունների լեզուներով տպագիր և էլեկտրոնային ուսումնական պաշարների հարստացում՝ նկատի ունենալով նաև սփյուռքահայ կրթօջախների կարիքներին համապատասխանությունը,

գ. ուսումնական հաստատություններում ժամանակակից տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կիրառության ընդլայնում,

դ. տեղեկատվական և հեռահաղորդակցման տեխնոլոգիաների կրթական ծրագրերի բարելավում, առկա լավագույն փորձի ընդլայնում և զարգացում,

8) 2020 թվականի արցախյան պատերազմից և արտակարգ իրավիճակներից քաղված դասերով պայմանավորված, նախատեսվում է.

ա. ներդնել (վերանայել) միջին մասնագիտական և բարձրագույն կրթական ծրագրեր, որոնց շրջանավարտները կստանան կրկնակի (քաղաքացիական և ռազմական) կամ երկակի (քաղաքացիական, որոնք համարժեք են նաև ռազմական կրթության) որակավորում,

բ. առանձին մասնագիտությունների համար վերականգնել բուհական ռազմական ամբիոնները,

գ. մշակել և ներդնել պետության համար ռազմավարական մասնագիտությունների գծով բարձրագույն կրթության բոլոր մակարդակներում տարկետման նոր համակարգ,

դ. զարգացնել պետության ռազմավարական և անվտանգային առաջնահերթություններից բխող մասնագիտությունների գծով օտարերկրյա պետությունների բուհերում նպատակային գործուղման համակարգը՝ հետագայում մարդկային ներուժն օգտագործելով անհրաժեշտ ուղղություններով, այդ թվում՝ մասնագիտական կրթական ծրագրերի ներդրման և արդիականացման համար,

ե. կանոնակարգել զինվորական ծառայության ընթացքում կրթական և վարժանքային ծրագրերը, դրանց արդյունքում ձեռքբերված գիտելիքների և կարողությունների հիման վրա շնորհել որակավորում կամ ուսումնական կրեդիտներ,

զ. ընդլայնել ռազմամարզական վարժարանների և քոլեջների թիվը, մեծացնել դրանցում սովորողների թիվը,

9) ազգային և միջազգային չափորոշիչներին համապատասխան կրթության որակի հավաստման և գնահատման վստահելի և օբյեկտիվ համակարգի ներդրում՝ ներառելով ինչպես հստակ սահմանված վերջնարդյունքների, այնպես էլ՝ ուսումնառության միջավայրի, գործընթացի, որակի ապահովման գործող համակարգերի գնահատումը: Կձևավորվի համապատասխանության որակի հավաստման համակարգ:

Կրթության արդյունավետության բարձրացում

78. Կրթության զարգացման սահմանափակ ֆինանսական ռեսուրսները պահանջում են փաստափենք, արդյունավետ կրթության կառավարում: Կստեղծվի արդյունավետ, բաց, կատարողականի և վերջնարդյունքների վրա հիմնված կառավարման համակարգ՝ ապահովելով ինքնավարությունը, հզորացնելով ֆինանսավորման համակարգը: Մասնավորապես.

1) կրթության կառավարման համակարգի բարեփոխումներ, որոնք կներառեն.

ա. համակարգի ուսումնական և օժանդակ կազմակերպությունների գործառնական, օրենսդրական համակարգային վերլուծությունից հետո կմշակվի համակարգի «ճարտարապետական» կառուցվածքի հայեցակարգը, օրենսդրության վերանայում ու կառուցվածքային բարեփոխումների իրականացում,

բ. կրթության կառավարման տեղեկատվական համակարգի ամբողջական ներդրում, կրթության համակարգի հիմնական ցուցանիշների սահմանում,

գ. անցում իրական ծրագրային բյուջետավորման, ծախսակազմման բացերի լրացում,

դ. կրթության պետական կառավարման մարմիններում ռազմավարական պլանավորման և ծրագրերի կառավարման ոլորտներում գործառույթների հստակ ամրագրում, վերապատրաստումների իրականացում,

ե. հանրակրթական հաստատություններում վարչատնտեսական և բովանդակային կառավարման գործառույթների տարանջատում և մասնագիտացում, վարչատնտեսական կառավարման գործընթացի կենտրոնացում, ըստ անհրաժեշտության՝ պատվիրակում մասնավորին կամ համայնքներին,

զ. ՄԿՈՒ հաստատությունների՝ մասնավորի հետ համատեղ կառավարման մեխանիզմների և գործիքակազմերի մշակում, ներդրում և ընդլայնում, միաժամանակ պետության համար գերակա ուղղություններով կամ հաստատություններում միջանկյալ փուլում պետության կողմից ամբողջական ֆինանսավորման և կառավարման ապահովում ըստ անհրաժեշտության,

է. բուհերի համար հավասար մրցակցային դաշտի ստեղծում, մասնավորապես բուհերի միասնական կազմակերպական-իրավական ձևի մշակում, կառավարման համակարգի նույնականացում, ինչպես նաև բուհերի գործունեության միայն ոչ առևտրային ձևի սահմանում,

ը. բարձրագույն կրթության բոլոր մակարդակներում միջազգային ստանդարտներին և չափորոշիչներին համապատասխան կրթական ծրագրերի լիցենզավորման պայմանների ու պահանջների վերանայում և նոր ստանդարտների մշակում ու ներդրում, նախահավատարմագրման գործիքի մշակում և կիրառում,

թ. բուհերի և ՄԿՈՒ հաստատություններում ինստիտուցիոնալ և ծրագրային հավատարմագրման միջազգայնորեն ընդունելի նոր չափանիշների մշակում և ներդրում,

ժ. կրթության միասնական օրենսգրքի մշակում:

2) կրթության կառավարման ինստիտուցիոնալ կարողությունների զարգացման նպատակով տվյալների վրա հիմնված կառավարման համակարգի ամրապնդում՝ կրթության կառավարման տեղեկատվական համակարգում ընդգրկելով կրթության բոլոր մակարդակները,

3) կառավարման և որոշումների կայացման ներառական, մասնակցային ինքնավար, թափանցիկ և հաշվետու համակարգի ներդրում, մասնավորապես.

ա. ուսումնական հաստատությունների ինքնավարության և հաշվետվողականության հավասարակշռված համակարգի ներդրում, բարեվարքության սկզբունքների և վարքականոնների որդեգրում, կոռուպցիոն ռիսկերի կանխարգելման մեխանիզմների կատարելագործում,

բ. հանրակրթական հաստատությունների կառավարման լիազորությունների աստիճանական պատվիրակում տեղական ինքնակառավարման մարմիններին՝ համայնքների խոշորացման համատեքստում,

գ. հանրակրթական և ՄԿՈՒ ուսումնական հաստատությունների կառավարման համակարգի, այդ թվում՝ տնօրենների նշանակման, ազատման, գնահատման, ինչպես նաև կառավարման մարմինների ձևավորման սկզբունքների, քանակական կազմի, ներկայացուցչականության չափանիշների, իրավասությունների և գործառույթների վերանայում՝ հաստատության զարգացման հարցերին դրանց

մասնակցությունն ապահովելու և ինքնավարությունը խթանելու նպատակով, բացառելով քաղաքական-կուսակցական ազդեցությունները,

դ. բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների գործունեության թափանցիկության և հրապարակայնության համար անհրաժեշտ մեխանիզմների և պահանջների սահմանում՝ ապահովելու հաստատության պատասխանատվությունը և հաշվետվողականությունը՝ պետության ու հասարակության առջև,

4) ցանցային կրթական համակարգերի ներդրում.

ա. փոքր բնակավայրերում կրթական որակյալ ծառայությունների կազմակերպման մոդելի մշակում, փորձարկում և ներդրում կազմակերպելով ուսումնական գործընթացը բոլոր բնակավայրերում հասցեագրելով սովորողների խմբերի կոմպլեկտավորման, մանկավարժների պակասի լրացման, առկա ենթակառուցվածքների լիարժեք օգտագործման խնդիրները, ամբողջացնելով նախադպրոցական, հանրակրթական, արտադպրոցական և նախնական մասնագիտական կրթական ծրագրերի իրականացումը,

բ. ծախսարդյունավետ մոդելների, մոդուլային մանկապարտեզների կառուցման և այլ միջոցներով նախադպրոցական ծառայությունների ապահովում ՀՀ ողջ տարածքում, առաջնահերթություն տալով գյուղական, սահմանամերձ, բարձրլեռնային բնակավայրերին և սոցիալապես խոցելի խմբերին,

գ. փոքրաթիվ աշակերտական համակազմ ունեցող համայնքներում մոդուլային կրթահամալիրների կառուցում: Այս համայնքներում դպրոցը կարող է գործել նաև որպես համայնքային կրթամշակութային կենտրոն՝ միավորելով տարբեր կրթական ծրագրեր (այդ թվում՝ նախադպրոցական, դպրոցական, նախնական և միջին մասնագիտական, արտադպրոցական), և ապահովելով մշակութային, մարզական գործառույթների իրականացումը մեկ միջավայրում և հարթակում, ինչը հնարավորություն կընձեռի ապահովել կրթության շարունակականությունը՝ դարձնելով այն ծախսարդյունավետ և բովանդակալից,

դ. ակադեմիական քաղաքի ստեղծում՝ որպես որակյալ բարձրագույն կրթության և հետազոտության համար արդիական կրթական միջավայրի ապահովման կամպուսային կլաստերների համախումբ: Ակադեմիական քաղաքը կապահովի ուսումնական հաստատությունների, գիտական ու արտադրական կազմակերպությունների միջև ցանցային, սիներգիական համագործակցության ընդլայնումը՝ հանձինս ժամանակակից վիրտուալ, սոցիալական, ինչպես նաև ֆիզիկական ենթակառուցվածքների առկայության,

ե. բոլոր մակարդակներում կատարողականի արդյունքային ցուցանիշների (ԿԱՑ–KPI) սահմանում և արդյունքից կախված ֆինանսավորման մեխանիզմների ներդրում՝ ծրագրային բյուջետավորման սկզբունքների համապատասխան,

զ. դպրոցների, այդ թվում՝ փոքրաթիվ աշակերտական համակազմ ունեցող գյուղական, ֆինանսավորման արդյունավետ ձևերի ներդրում,

է. բարձրագույն կրթության ոլորտին հատկացվող պետական ֆինանսավորման աստիճանական աճ պետական ֆինանսավորման ձևերի բազմազանեցմամբ և արդյունավետ մեխանիզմների ներդրմամբ,

ը. բարձրագույն ուսումնական հաստատություններին պետության համար ռազմավարական նշանակություն ունեցող մասնագիտություններով պետական աջակցության տրամադրման նոր սկզբունքների և մեխանիզմների ներդրում,

թ. բուհերի ներքին արդյունավետության բարձրացում՝ կրթական ծրագրերի խոշորացման, իսկ առանձին մասնագիտությունների պարագայում «ուսանող-դասախոս», «ուսանող-ոչ դասավանդող անձնակազմ» հարաբերակցությունների բարձրացման միջոցով,

ժ. բուհերում արտաբյուջետային միջոցների ներգրավում խթանող մեխանիզմների ստեղծմամբ,

ծա. ուսումնական հաստատությունների ձեռնարկատիրական գործունեության հնարավորությունների ու ձևերի ընդլայնում, այդ թվում՝ մասնավոր հատվածի հետ համատեղ, խթանելով նորարարական ստարտափ և ձեռնարկատիրական ինկուբատոր էկոհամակարգերի ստեղծումը բուհերում և դրանց հետագա առևտրայնացումը,

ծբ. նախադպրոցական կրթության ոլորտում տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից ներդրումներ անելու խթանող մեխանիզմների ներդրում՝ ներառյալ համաֆինանսավորման տարբերակները:

Կրթական ծառայությունների և արտադրանքի միջազգայնացում և արտահանում

79. Կրթությունը մրցակցային և կայուն զարգացման հիմքերի վրա դնելու համար հույժ կարևոր է, որ **հայկական կրթական համակարգն ամբողջապես ինտեգրվի և լայնորեն ճանաչվի միջազգային հարթակներում և ՀՀ-ն վերածվի կրթական ծառայությունների և արտադրանք արտահանող երկիր:** Առկա են որոշակի նախադրյալներ, օրինակ՝ ԹՈՒՄՈ կամ Հայաստանի տարբեր համայնքներում բացված ՍՄԱՐԹ կենտրոնները, որոնք տարբեր միջազգային կրթական կառույցների կողմից լայն հավանություն և ճանաչում են ստացել, և առկա են շատ ռեալ առաջարկներ ու նախագծեր այլ երկրներում նմանատիպ կենտրոններ հիմնելու առումով: Հայաստանի Հանրապետության մի շարք բարձրագույն ուսումնական հաստատություններ գրավիչ են հիմնականում Մերձավոր Արևելքի և Ասիայի երկրների համար: Զարգացման հավակնոտ և փոխկապակցված քայլերի դեպքում Հայաստանը կարող է մի կողմից դառնալ կրթական ծառայություններ մատուցող երկիր՝ բարձրագույն կրթության ոլորտում տարածաշրջանային կենտրոն դառնալու իրատեսական հեռանկարով, մյուս կողմից՝ արտահանել իր կրթական արտադրանքը՝ ի դեմս նորարար և ստեղծարար արտադպրոցական կենտրոնների և արտահանման ներուժ ունեցող այլ կրթական ծառայությունների ու արտադրանքի: Այս առումով Ծրագիրը նախատեսում է.

- 1) ներպետական կրթական չափորոշիչների, համակարգի և ընթացակարգերի ամբողջական և լիարժեք համահունչություն՝ որակի չափման միջազգային շրջանակներին և գործընթացներին,
- 2) օտարերկրյա պետություններում հայերենի՝ որպես օտար լեզվի, գրավչության բարձրացում,
- 3) կրթության բոլոր մակարդակներում օտար լեզուների ուսուցման որակի բարելավում,
- 4) Հայաստանում սփյուռքի և պետություն-մասնավոր համագործակցության միջոցով կայացած և կայացող նորարար ու ստեղծարար արտադասարանական, արտալսարանային տարբեր բազմապրոֆիլ կենտրոնների փորձառության արտահանում,
- 5) կրթական հաստատությունների կառավարման արդյունավետ մոդելների փորձարկում և ներդնում՝ արտահանման հեռանկարով,
- 6) ուսուցիչների պատրաստման և վերապատրաստման բազմակողմանի ու համալիր համակարգի ներդնում՝ արտահանման հեռանկարով,
- 7) եվրոպական և տարածաշրջանային կրթական ինտեգրացիոն ծրագրերում ՀՀ կրթական համակարգի առավելագույն ընդգրկվածություն,
- 8) տարածաշրջանում և մասնավորապես եվրասիական տարածաշրջանում՝ Հայաստանի՝ որպես կրթական ծառայություններ և արտադրանք արտահանող երկիր, դիրքավորում և միջազգային հարթակներում հայկական կրթական ծառայությունների գրավչության բարձրացում,
- 9) ՀՀ կրթական հաստատություններում և մասնավորապես բուհերում սովորող օտարերկրյա ուսանողների թվի ավելացում և աշխարհագրության ընդլայնում,
- 10) ՀՀ կրթական հաստատություններում, հատկապես՝ բուհերում, օտարերկրյա ուսանողների ներգրավման (ընդունելություն, տեղափոխություն, վերականգնում) իրավական մեխանիզմների լավարկում, ինչպես նաև նշված գործընթացի շարունակականություն ապահովում ըստ արդյունքային ցուցանիշների,
- 11) միջազգային վարկանիշային պարբերականներում ասպիրանտների տպագրությունների խթանման համար խրախուսման մեխանիզմների մշակում և ներդնում,
- 12) արտերկրում հայագիտության կենտրոնների ցանցի շարունակական ընդլայնում,
- 13) սփյուռքի համար ՀՀ հանրակրթության բովանդակությանը համահունչ կրթական ծառայությունների մատչելիության ապահովում,

- 14) երկու և ավելի բուհերի (այդ թվում՝ օտարերկրյա) կողմից կրթական ծրագրերի համատեղ մշակում և իրականացում՝ բարձրագույն կրթության բոլոր մակարդակներում որակավորումների շնորհմամբ, որը հավաստվում է մասնակից բուհերի կողմից տրված միասնական ավարտական փաստաթղթով (դիպլոմով) կամ մասնակից բուհերից մեկի կամ բոլորի առանձին ավարտական փաստաթղթերով (դիպլոմներով),
- 15) բարձրագույն կրթության որակավորումների փոխձանաչման մեխանիզմների բարելավում, բազմակողմ և երկկողմ ձևաչափերով ՀՀ բարձրագույն կրթության որակավորումների փոխձանաչման ապահովում,
- 16) առանձին դասընթացների կամ դասընթացների առանձին թեմաների, ուսումնական մոդուլների և կրթական ծրագրերի՝ օտար լեզվով դասավանդելու հնարավորության ապահովում:

IV. ԾՐԱԳՐԻ ՄՇՏԱՂԻՏԱՐԿՈՒՄԸ ԵՎ ԱԿՆԿԱԿՈՂ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

80. Ծրագիրը, ի դեմս «Հայաստանի Հանրապետության կրթության մինչև 2030 թվականը զարգացման պետական ծրագրից» բխող գործողությունների ծրագրի, կիրականացվի 2 փուլով՝ 2022-2026 թվականներ և 2027-2030 թվականներ:

81. «Հայաստանի Հանրապետության կրթության մինչև 2030 թվականը զարգացման պետական ծրագրից» բխող գործողությունների ծրագրի իրականացման շրջանակներում, կրթության կառավարման պետական լիազոր մարմնի ներկայացմամբ ՀՀ կառավարությունը կհաստատի ծրագրեր, որոնք կներառվեն պետական բյուջեում: Գործողությունների ծրագրի և դրա իրականացման շրջանակներում հաստատված ծրագրերի ֆինանսավորումը ենթադրում է ոչ միայն պետական բյուջետային միջոցներ, այլ նաև դոնոր կազմակերպությունների ներդրումներ և «պետություն-մասնավոր» համագործակցություն:

82. Ծրագրի իրականացումը կապահովվի 2030 թվականի հետևյալ արդյունքային շրջանակը.

- 1) բոլոր բնակավայրերում հասանելի կլինեն մատչելի նախադպրոցական ծառայություններ, և յուրաքանչյուր ընտանիք ի վիճակի կլինի օգտվել այդ ծառայություններից,
- 2) դպրոց ընդունվող բոլոր երեխաները առնվազն մեկ տարի ընդգրկված կլինեն նախադպրոցական ծրագրերում,
- 3) 3-5 տարեկանների առնվազն 95%-ը ընդգրկված կլինի նախադպրոցական ծառայություններում,
- 4) բոլոր խոշորացված համայնքներում կգործեն մտերի ծառայություններ,
- 5) բոլոր դպրոցները կունենան պատշաճ կահավորված և արդիական սարքավորումներով հագեցված, սանիտարահիգիենիկ, անվտանգային ստանդարտներին բավարարող և համընդհանուր մատչելի շենքեր,
- 6) բոլոր դպրոցները, ՄԿՈՒ հաստատությունները համալրված կլինեն որակավորված և սահմանված ստանդարտներին համապատասխան ատեստավորված մանկավարժներով, որոնք կստանան արժանապատիվ վարձատրություն,
- 7) ոչ մի երեխա դուրս չի մնա պարտադիր կրթության համակարգից,
- 8) մանկավարժի, դասախոսի, դասավանդողի գործունեությունը կլինի պատշաճ վարձատրվող և հասարակական հեղինակություն վայելող մասնագիտություն,
- 9) ուսումնառության «արդյունքներ-ուսումնառության տևողություն» հարաբերակցությունը 8,3 - 12 տարի հարաբերակցությունից կհասցվի 11,5 - 12 տարի հարաբերակցության,
- 10) բնագիտության և մաթեմատիկայի միջազգային գնահատման արդյունքներով Հայաստանի դպրոցականները կցուցաբերեն շարունակական աճ՝ գրանցելով միջինից (500 միավոր) բարձր ցուցանիշներ, համապատասխանաբար՝ 575, 550 չափով,
- 11) 6-18 տարեկան երեխաները կիրականացնեն ստեղծագործական և ֆիզիկական ակտիվություն ենթադրող աշխատանք, ընդգրկված կլինեն հանրային նշանակություն ունեցող նախագծերի իրականացման գործընթացում 730 տարեկան մարդ-ժամ ցուցանիշով,

- 12) հայոց լեզվի և պատմության, հայ և համաշխարհային գրականության, հոգևոր, էթիկական արժեքների, առողջ ապրելակերպի, ինչպես նաև առնվազն երկու օտար լեզուների գծով բավարար գիտելիքներ դպրոցականների շրջանում,
- 13) մասնագիտական և բարձրագույն կրթական համակարգի յուրաքանչյուր շրջանավարտ կունենա միջազգայնորեն ճանաչելի մասնագիտական որակավորում, որը հնարավորություն կտա նրան կարճ ժամանակում ձեռքբերել արժանապատիվ աշխատանք կամ սկսել սեփական բիզնեսը,
- 14) բոլոր նախնական, միջին մասնագիտական և բարձրագույն ուսումնական հաստատությունները կունենան եվրոպական չափանիշներին համապատասխան որակի հավաստագրեր,
- 15) կստեղծվեն 100% պետական ֆինանսավորմամբ 5-8 ԲՈՒՀ չբացառելով վճարովի ուսուցման հնարավորությունը,
- 16) առնվազն չորս բուհ ընդգրկված կլինի միջազգային վարկանիշային (Թայմսի բարձրագույն կրթության աշխարհի համալսարանների վարկանիշ - Times Higher Education World University Rankings, Աշխարհի համալսարանների Քյուեյս վարկանիշ - QS World University Rankings կամ Աշխարհի համալսարանների ակադեմիական վարկանիշ - ARWU, Shanghai Ranking) աղյուսակների լավագույն 500-ի մեջ,
- 17) աշխատաշուկայի պահանջներին համապատասխան՝ արհեստագործական, միջին մասնագիտական և բարձրագույն կրթությամբ մրցունակ կադրերի պատրաստում: Ուսումնարանը, քոլեջն ու բուհը ավարտելուց հետո, ըստ մասնագիտության, կաշխատեն շրջանավարտների 90%-ը,
- 18) ՄԿՈՒ հաստատությունների և բուհերի ուսանողները կունենան պատշաճ կահավորված, սանիտարահիգիենիկ, անվտանգային ստանդարտներին բավարարող և մատչելի հանրակացարանային հնարավորություններ,
- 19) կրթության-գիտության փոխգործակցություն, ասպիրանտների թվի կտրուկ աճ,
- 20) յուրաքանչյուրի համար բազմազան հնարավորություններ կստեղծվեն (ֆորմալ և ոչ ֆորմալ) նոր գիտելիքներ ձեռքբերելու, որակավորումը բարձրացնելու, նոր որակավորում ստանալու համար,
- 21) աշխարհասփյուռ հայությունը կունենա ընդլայնված հնարավորություններ հայեցի կրթություն ստանալու, այդ թվում՝ հեռավար ուսուցման միջոցներով,
- 22) սփյուռքում գործող հայկական կրթօջախները լիարժեք ինտեգրված կլինեն Հայաստանի կրթական համակարգին,
- 23) ՀՀ բարձրագույն կրթության համակարգը ձեռք կբերի միջազգային հեղինակություն, որի արդյունքում օտարերկրյա ուսանողների թիվն առնվազն կրկնապատկվի:
83. Կրթության պետական կառավարման լիազորված մարմինը կապահովի «Հայաստանի Հանրապետության կրթության մինչև 2030 թվականը զարգացման պետական ծրագրից» բխող գործողությունների ծրագրի մշտադիտարկման մասնակցային և թափանցիկ գործընթացը, հանրությանը կիրազեկի սույն Ծրագրի իրականացման առաջընթացի մասին: